

Kulturen mellem kyst og land

Kulturarvens mønstre i landskabet

I Stygge Krumpens fodspor

By- og købstadskultur

Landsbyer og hovedgårde

Kystkulturen

Hjørring
kulturarvskommune 2006 / 07

Forsidefotos:

Havnen i Hirtshals
Sommerhuse og bunkers på stranden ved Løkken
Badehusene i Løkken

KOLOFON

Kystkulturen er det 5. delprojekt i grundrapportering fra Hjørring Kommunes kulturarvsprojekt: *Kulturen mellem kyst og land*.

Kulturarvsstyrelsen og RealDania har støttet kulturarvs-kommuneprojektet, der har forløbet i perioden foråret 2006 til efteråret 2007.

1.	INDLEDNING	4			
1.1	Læsevejledning				
2.	EN REJSE I KYSTKULTURENS SPOR	5			
2.1	Kystlandskabet				
2.2	Forbindelserne over havet og handelen				
2.3	Fiskeriet				
2.4	De fysiske spor efter navigation, søredning og opsynsmænd Hirtshals Fyr Rubjerg Knude Fyr Redningsstationerne Strandfogedgårdene				
3.	TURISMENS UDVIKLING	10			
3.1	De første fremmede Kunstnerne Det moderne landskabsmaleri				
3.2	Badelivet Borgerskabet Sommergæsterne slår sig ned Badegæsterne i lokalsamfundet				
4.	KORTLÆGNING AF BEBYGGELSESMØNSTRE, BYGNINGER OG BEVARINGSVÆRDIER	13			
4.1	Løkken Bosætning Turisterne Bebyggelsesmønstre Skudehandelstiden Den tidlige fiskerbebyggelse Den senere fiskerbebyggelse Turistbyen				
4.2	Lønstrup Bosætning Turisterne Bebyggelsesmønstre Sommervillaerne Harrerenden				
4.3	Tornby Bosætning Turisterne Bebyggelsesmønstre				
4.4	Hirtshals Bosætning Turisterne Bebyggelsesmønstre Hirtshals by Sommerhusområder				
4.5	Tversted Bosætning Turisterne Bebyggelsesmønstre				
5.	PERSPEKTIVERING	23			
5.1	Planlægningsmæssige erfaringer - Good practice Kystkulturens værdier Særlige lokaliteter Kulturarvens potentiale og formidling Bebyggelsesmønstre Lokal forankring Adgang til naturen				
5.2	Anbefalinger Formidling Planlægning Udarbejdelse af kodeks for inventar og skiltning Undersøgelse af de mentale spor				
6.	LITTERATURLISTE	28			
7.	BILAG 1	29			

INDLEDNING

Til Vendsyssels kyst knytter der sig en lang og spændende historie. Kystbefolkningen har til alle tider levet med og af havet på forskellige måder. Det har været en barsk kyst, der også har været under konstant forandring, og dermed er den speciel og har samtidig sin helt egen historie.

Karakteristisk har det været, at befolkningen har haft kontakter på tværs af havet. Der har tidligt været en form for international atmosfære i kystbyerne, som fulgte i hælene på den omfattende skudehandel, og kontakterne udadtil fortsatte, da de første badegæster begyndte at komme til kysten for omkring 150 år siden.

Der findes fortsat en rigdom af kulturarv med rødder flere hundrede år tilbage, som fortæller historien om kystkulturen. Den faste kulturarv tæller eksempelvis fyrene, fiskerbådene, redningsstationerne, erhvervsfiskeriet, de velbevarede ældre huse, skudehandelsgårdene, pakhusene, badehusene, badehotellerne, sommervillaerne, sommerhusområderne mv., men også i byerne kan man følge historiens årringe i form af kvarterer, der er opstået i forbindelse med eksempelvis omlægningen af økonomien, erhvervslivet og ikke mindst turisternes komme.

Disse fysiske elementer har en stor tiltrækningskraft, og de har en identitetsskabende effekt på lokalbefolkningen. Bevidstheden om, hvad det er, man bør tage vare på er blevet større igennem de senere år. Den følgende gennemgang af arven efter kystkulturen og turismen er et forsøg på at sætte fokus på de store værdier, der ligger gemt i den fysiske kulturarv, og som samtidig har et stort potentiale for at tiltrække både fastboende og turister, ligesom det kan udnyttes i erhvervsøjemed. Det er ikke hensigten, at vi skal fastfryse tingene, men derimod at skabe kendskab til historien. Derved udnyttes kulturarven aktivt i fremtiden.

Til kysten knytter der sig to historier. Dels historien om kystkulturen, der omfatter skudehandelen og fiskeriet og dels historien om turismen. Tidsmæssigt ligger de to historier i forlængelse af hinanden, ligesom der også er tale om stort set de samme lokaliteter.

For kystkulturen er hovedlokaliteterne Løkken, Lønstrup, Tornby, Hirtshals samt fyrene, mens turismen har Løkken, Lønstrup, Hirtshals og Tversted som de centrale lokaliteter. Byerne langs kysten har dog ikke gennemgået helt den samme historie og udvikling, og derfor er denne historie kort gennemgået i de forskellige afsnit.

Både på Løkken Strand

Set i forhold til den fremtidige planlægning er det vigtigt at se på, hvad der kan læres af de hidtidige udviklingsstrukturer og tendenser i landsdelen. Hvorfor ser byerne ud som de gør i dag, og hvordan vil vi gerne have, at de udvikler sig i fremtiden? Hvad var det for eksempel, der lokkede turisterne herop, og kan det bruges i fremtidens turistudvikling på en ny måde?

Læsevejledning

I det følgende gives der en kort introduktion til kystlandskabet, der efterfølges af en historisk gennemgang af sporene efter kystkulturen og turismen. Derefter følger en gennemgang af hovedlokaliteterne, der afsluttes med en perspektivering og en række anbefalinger til emner, der kan arbejdes videre med.

EN REJSE I KYSTKULTURENS SPOR

2.1 Kystlandskabet

Kysten i Hjørring Kommune er kendetegnet ved at være flad og sandet på strækningen ved Løkken og mellem Hirtshals og Tversted afbrudt af enkelte højere punkter. Mellem Lønstrup og Hirtshals er der et smalt forland, og bagved ligger den stejle kystskrænt. Lønstrup Klint er ca. 12 km lang og omfatter bl.a. området Rubjerg Knude, hvor man kan erkende landskabets dannelse fra forskellige tidsperioder.

Hirtshals ligger på et 15-20 meter højt plateau, og udgør et centralt punkt på kysten, og er samtidig overgangen mellem Jammerbugten mod syd og Tannis Bugt mod øst. For 7-8000 år siden var Hirtshals også Danmarks nordligste punkt, hvor kystlinien gik herfra og til Frederikshavn.

Der er tale om et meget dynamisk kystlandskab, hvor store strækningerne næsten konstant ændres. Ved Løn-

Vestkysten med Hirtshals og Rubjerg Knude. Udsnit af Waghenaraers kort: Spiegel der Zeevaerdt. Leiden 1584-85.

strup Klint, der er en lerklint, er der mange kildevæld, der er med til at nedbryde kysten indefra, og samtidig sker der en stor erosion, hvor havet æder sig længere og længere ind i land.

Langs Vendsyssels vestkyst sker en stor materialevandring i havet fra syd mod nord, der foruden at lægge sand til på Skagen Odde bevirker, at strandene længere mod syd i landsdelen er relativt smalle og stenede, mens de ved den lave del af kysten i Hjørring Kommune er forholdsvis brede og faste med finkornet sand.

Hele kyststrækningen er voldsomt præget af den sandflugt, der for alvor satte ind for ca. 500 år siden. Den lagde store dele af områderne langs kysten øde, og mange måtte flytte fra deres hjem. Sandflugten var bl.a. et resultat af, at lokalbefolkningen lod deres kreaturer afgræsse marehalm og hjelme samtidig med, at man anvendte hjelme til tagdækning. Da disse planter med deres lange rødder, der er gode til at binde sandet, var væk, fik vinden frit spil. I dag kan man få en fornemmelse af, hvordan det må have været, ved at tage til Rubjerg Knude en rigtig blæsevejrsmiddag. Her flyver sandet op over klinten og transporteres med vinden langt ind over land. Sandet er ikke strandsand, men aflejret sand i selve klinten, der derfor er mere finkornet.

Sandflugten var med til at omforme kysten fra et, efter forholdene, relativt frugtbart landskab til mere eller mindre golde områder. Først med statens opkøb af store arealer fra slutningen af 1800-tallet og anlæggelsen af klitplantagerne, kom der styr på sandflugten.

I og med at kystlandskabet på denne måde ikke havde interesse ud fra et landbrugsmæssigt synspunkt samtidig med, at det blev populært at holde ferie ved

Skudehandlen i Nordvestjylland

Købstadsprivilegierne i Danmark betød, at købstæderne havde monopol på næsten al handel. Kystboerne fik dog i 1686 kongeligt brev på, at de havde ret til at lande med skude eller fiskerbåd mellem Klitmøller i Thy og Løkken i Vendsyssel. Begrundelsen var, at kystboerne manglede tømmer, som man havde meget af i Norge, og nordmændene manglede korn og landbrugsprodukter, som Vendsyssel og Thy kunne levere.

Den søbaserede handel – skudehandlen – kan imidlertid følges så langt tilbage i tiden, som vi har arkæologiske og historiske kilder. Den foregik over hele Danmark, men havde et af sine centre i Nordvestjylland. Det var først og fremmest handel på Norge, det drejede sig om, men man sejlede også på England, Tyskland, Belgien, København, Stettin og Riga. Efterhånden blev der stationeret faste toldkontrollører ved ladepladserne langs kysten, så staten sikrede, at der blev betalt afgift af lasterne til kongen.

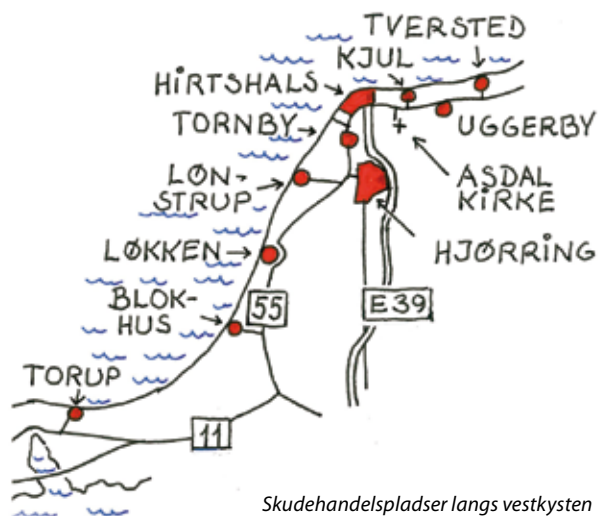
Fra Norge importerede man især tjære, salt og tømmer. Ud over at drive skudehandel havde købmændene også butik, hvor de havde en stor omsætning, fordi mange af de bønder, der afsatte deres varer, købte andre varer med hjem igen. Skudehandlergårdene fungerede også ofte som kroer, hvor man kunne få et måltid mad og overnatte. Byer som Løkken og Lønstrup udviklede sig i kraft af skudehandelen, men der her været drevet skudehandel i større eller mindre grad langs hele den nordvestjyske kyst.

vandet, gav det oplagte muligheder for at udstykke store områder til sommerhusgrunde og anden rekreativ udnyttelse.

2.2 Forbindelserne over havet og handelen

Kystbefolkningen har, så langt tilbage i tid vi kan følge de arkæologiske og historiske kilder, haft kontakter på tværs af vandet. At sejle var den hurtigste form for transport, langt hurtigere end over land. Fra Vendsyssels kyst har man haft kontakt med Bohuslen i Sverige, Baltikum, de engelske og skotske kyster og ikke mindst det sydlige Norge, der jo var en del af dobbeltmonarkiet Danmark-Norge fra 1380 til 1814. Men skudehandelen havde også kontakter langt ind i land til hovedgårdene og kirkerne. Vendsyssel lå på det tidspunkt midt i det danske rige.

Købstadsprivilegierne betød, at købstæderne havde monopol på næsten al handel. I 1686 fik kystboerne mellem Klitmøller og Løkken dog kongeligt brev på, at de måtte (fortsætte med at) lande med deres skude eller fiskebåd på kysten, til stor fortrydelse for købstæderne. Efterhånden blev der stationeret toldkontrolører ved ladepladserne, så man sikrede at handelen foregik lovligt, og der blev betalt afgift af den.

Skudehandelspladser langs vestkysten

Skuderne ankrede op et stykke fra kysten, og til at fragte varerne mellem skuderne og stranden anvendtes fladbåde. En fladbåd fra 1870 står i et nyt hus ved Tornby Strand. Der er også fladbåde ved Uggerby og i Tversted. Fladbådene har i dag fået nyt liv og bliver bl.a. anvendt til kapsejladser.

Skudehandelen havde sin blomstringsperiode i midten af 1800-tallet, men foregik fra i hvert fald midten af 1500-tallet. Den bandt landene sammen og skabte kontakter, der oftest var stærkere end de kontakter, kystbefolkningen havde til deres landsmænd længere inde i land. Det gjaldt ikke mindst kontakten til kongemagten i København. På denne måde var kystbefolkningen mentalt vendt udad over havet, og det er et af de træk, vi stadig genfinder. Havet forbinder i stedet for at adskille.

Skudehandelen skabte velstand, hvilket kan ses på de store skudehandlergårde, der blev bygget. Det siges, at købmand Segelcke i Lønstrup havde 70 mand i arbejde på de store laste- og lossedage. Det var således store arbejdspladser, der var tale om, hvor mange mennesker mødtes.

Under Englandskrigen 1807-14 blev der ved Løkken anlagt en skanse, en redoute, for at beskytte de skibe, der lå på reden. Det var afgørende for dobbeltmonarkiet at opretholde fødevarerforsyningen til Norge, og under krigen var Løkken nogle gange det eneste sted, hvorfra man kunne besejle Norge. Englandskrigen betød velstand for skipperne og skudehandlerne i Løkken, men statsbankerotten i 1813 og tabet af Norge i 1814 til Sverige betød alvorlige slag mod handelen. Det var

Fladbåden - Tornby Strand

først omkring 10 år senere, at skudehandelen for alvor blev udvidet til England, Altona og de baltiske lande. Samhandelen med de andre lande førte en international stemning med sig i kystbyerne. I langt de fleste familier havde nogle af medlemmerne været udenlands og haft kontakt med folk i andre lande. Et træk der er karakteristisk for identiteten i kystegnene.

I slutningen af 1800-tallet var skudehandelen på retur. En af årsagerne var åbningen af jernbanerne i landsdelen, en anden den permanente åbning af Thyborøn Kanal, der betød, at man fra Limfjordsbyerne kunne sejle direkte ud i Nordsøen, og endelig adskillelsen fra Norge.

Uggerby skibet - en rekonstruktion

2.3 Fiskeriet

Kystbefolkningen ernærede sig ikke udelukkende af handel, men drev også landbrug og fiskeri. Fiskeri har der været drevet langs hele kysten. Først og fremmest fiskede man til husbehov, men befolkningen længere inde i land var også købere til den friske fisk. Ofte var det konerne, der gik ind i land for at afsætte fisken, hvis ikke bønderne selv kom i deres vogne ned til stranden.

Fiskeriet blev drevet med mindre både, der blev trukket op på stranden efter hver fisketur. Fiskerlejerne lå spredt ud langs hele kysten, og fiskeriet fik et opsving sidst i 1800-tallet, på samme tid som skudehandelen langsomt forsvandt. Afsætningen af fisken var det største problem, da fisk er en letfordærlig vare. Selvom det er muligt at salte og tørre fisk, så kunne lokalbefolkningen ikke satse på et storstilet fiskeri. Men især med etableringen af jernbanerne fik fiskeriet vind i sejlene, da det blev nemt at afsætte den friske fisk.

Fiskeriet fik på denne måde en vældig opblomstring i slutningen af 1800-tallet, og omkring århundredskiftet var eksempelvis Løkken det største kystfiskerleje på Vestkysten.

Langs kysten var der ingen havne, da statsmagten i stedet satsede på at anlægge en havn i Fladstrand, det nuværende Frederikshavn. I Hirtshals blev den første læmole bygget i 1880, og den blev forlænget et par gange, inden man i 1917 vedtog at anlægge havn. I 1923 stod første del færdig, og havnen stod endelig færdig i 1929. Molen i Løkken blev bygget 1927-31.

Da havnen i Hirtshals var færdig, tilflyttede en del fiskere fra kysten, men både i Lønstrup og Løkken fortsatte fiskeriet direkte fra kysten. Hirtshals Havn står i dag som et symbol på industrifiskeriets historie og udvikling, og byder på oplevelsen af en aktiv og effektiv fiskerihavn med alle tilknyttede aktiviteter og faciliteter. I Lønstrup stoppede den sidste erhvervsfisker i 1984, og her er kun lidt bierhvervs- og fritidsfiskeri tilbage. I Løkken er enkelte fiskere fortsat helt til nu, men i dag

er det en forening af frivillige bådelaug, der holder og bruger flere af bådene. Fiskeriet er dog fortsat en stor attraktion på trods af nedgangen i det egentlige erhvervsfiskeri. Det er samtidig en væsentlig ingrediens i områdets identitet, og bør være en af de ting, der udnyttes fremover.

Et aktuelt spørgsmål er, hvad der sker, når vi ser de endelige resultater af den nuværende fiskerilovgivning, der har medført en voldsom koncentration inden for fiskeriet. Der bliver færre og færre både og endnu færre mennesker, der kommer direkte i berøring med det fremover.

Et eksempel på en måde at holde traditionen i hævd foregår i Løkken, hvor lokale har dannet de omtalte bådelaug omkring to af de ældre fartøjer. På denne måde og i lighed med de ældre huse bevares de traditionelle kystbåde på pladsen. Dette er endvidere et godt eksempel på ny brug af ældre kulturarv, hvor det her er bådene, der anvendes til nye formål. På denne måde kan en forholdsvis stor gruppe mennesker engagere sig i vedligeholdelse og brug og dermed føre traditionen videre. Oven i giver det mange andre både fastboende og turister mulighed for at få et indblik i en gammel tradition, som kystbådene og det nære fiskeri er.

Fiskere på Løkken strand ca. 1900

2.4 De fysiske spor efter navigation, søredning og opsynsmænd

At fiske, og sejle i det hele taget, var en farefuld færd især ved denne vestvendte kyst, hvor vinden og havet kunne rejse sig i løbet af få øjeblikke. Igennem tiden er utallige skibe forlist langs kysten, og derfor blev der fra midten af 1800-tallet både bygget fyrtårne og etableret redningsstationer.

Foruden fyrtårnene blev der langs kysten rejst sømærker. Sømærkerne, også kaldet havbåkerne, var alle udformet forskelligt, og derfor kunne de sejlede se hvor på kysten, de befandt sig. Mange af sømærkerne er forsvundet, men i Løkken står der fortsat en kopi. I alt var der langs hele vestkysten 25 sømærker, og de tilbageblevne 11 blev fredet i 1995 herunder også Løkkens.

Ved landingspladserne blev der også rejst signalmaster, kaldet faresignalstationer. De første faresignalstationer blev oprettet af Foreningen til Fiskeriernes Fremme i

Båken eller sømærket i Løkken

1886. I et lille skur ved siden af blev grejet til ophængning i masten opbevaret. Desuden var der placeret en signalkanon ved masten. Masterne blev placeret på et højt sted, så de kunne ses langt til havs. Ved hjælp af masterne kunne fiskerne holde sig orienteret om, hvordan landingsforholdene var. Der blev om dagen hejst kurve eller balloner op, og om natten lanterner, der signalerede: 1 ballon i masten betød "bråd-sørne tiltagende", 2 balloner betød "redningsbåden underrettet" og 3 balloner betød "ingen besejling af revlerne". Der kunne ligeledes signaleres om, hvordan vandstanden var.

Ved Løkken og Lønstrup er der stadig signalmaster. Faresignalstationen i Løkken blev etableret i 1888. I 1970'erne blev stationen nedlagt, da moderne radiokommunikation havde overflødiggjort de gamle metoder. Stationen blev reetableret i 2004 og er nu den eneste intakte faresignalstation i Vendsyssel. Den oprindelige signalstation i Løkken var først placeret foran Vandtårnet, men blev efter besættelsen flyttet til den nuværende placering i en tysk betonobservationspost på toppen af klitten umiddelbart nord for Sdr. Strandvej. I 1969 blæste skuret ned i en kraftig efterårsstorm. Signalkanonen har i mange år været opstillet i Vendsyssels Plantage. Signalmasten er flere gange blevet fornyet – sidst i slutningen af 1990'erne. Løkken Museum har opbevaret og vedligeholdt udstyret til faresignalstationen.

Hirtshals Fyr

Især pynten ved Hirtshals var berygtet blandt søfarere. I 1863 blev fyret tændt for første gang, og i 1877 oprettedes en tågesignalstation i en selvstændig fremskudt bygning. Tågesignalstationen er desværre nu erstattet af en nyere bygning. Tågesignalet anvendes ikke mere. Komplekset med fyr og tilknyttede bygninger fremstår fortsat som et helstøbt kompleks. Fyret ved Hirtshals er nu automatiseret. Fyret overvejes købt af kommunen og overdraget til en fond.

Hirtshals Fyr

Rubjerg Knude Fyr

Lyset i Rubjerg Knude Fyr tændtes første gang den 27. december 1900. Fyret blev bygget på kystskræntens højeste punkt 60 m over havet og godt 200 m inde i land. Som årene gik blæste store mængder af smeltevandssand fra istiden, som er aflejret i skrænten, op på området mellem fyret og havet. Det lagde sig omkring bygningerne, fyldte brønden og ødelagde køkkenhaverne.

For at dæmpe sandet plantede man klitten til med marehalm med det resultat, at klitten blot voksede sig større. Jo mere man plantede, jo mere voksede klitten. Til sidst lå sandet så højt, at det for skibe tæt under land til tider var umuligt at se fyrlyset.

Rubjerg Knude Fyr

Fyrtårnet er 23 m højt, og var fra begyndelsen udstyret med eget gasværk til brug for belysning og drift af tågehorn. Man mente, at lys fra fedtgas fremstillet på olie havde en bedre evne til at trænge gennem i tåget vejr. Lyset kunne ses på en afstand af op til 42 km. I 1906 blev gassen afløst af petroleum, og i 1934 blev der indgået kontrakt med jævnstrømselværket ved Liver Mølle om levering af elektricitet.

Fyret var fra starten bemandet med en fyrmester, en fyrafficient og en fyrranger. Arbejdet var ofte slidsomt

Sandflugt og kysterosion

Sandflugten og kysterosionen, der er udpræget langs Vendsyssels vestkyst har i århundreder været bekæmpet på en lang række forskellige måder. Men i løbet af de sidste 10-15 år er synet på naturen vendt, så man i langt højere grad lader "naturen gå sin gang". Man sluttede med at dæmpe sandet ved Rubjerg, ligesom man ikke længere vil sikre klinten ud for Mårup Kirke. Resultatet er, at der ikke går lang tid, før Rubjerg Fyr står på helt ude på skrænten, og det samme gør sig gældende for Mårup Kirke. Inden for det seneste år er man dog igen begyndt at dæmpe sandet ved fyret, da det meget fine sand, der blæser fra skrænten og ind over landet, er til stor gene.

ikke mindst de første år med gasdrift. I storm skulle der holdes øje med skibe i nød. De fugle, som var fløjet mod linsehuset skulle indsamles til Zoologisk Museum. Maskiner skulle holdes funktionsdygtige, bygningerne skulle kalkes og males ude og inde, og sandet holdes fra døren.

Kystnedbrydningen medførte, at klinten rykkede længere og længere ind i land, og sandklitten voksede til stadighed. I 1992 blev kampen mod sandet helt opgivet, og sandet får nu lov til år for år at "æde" fyrbygningerne. Fyrkomplekset, der sorterer under Miljøministeriet, dannede i årene 1980 til 2002 ramme om Vendsyssel Historiske Museums udstillinger om "Sand og sandflugt" og om fyrets historie. Dele af udstillingen blev efterfølgende flyttet til Strandfogedgården ved Rubjerg.

Efter museumsdriften var opgivet, blev den tidligere fyrmesterbolig og fyrafficientboligerne nedrevet. Fyrtårnet står stadig omkranset af store klitter og de vestligste bygninger, gasværket og maskinhuset, dukker efterhånden op vest for klitten og nær klintens kant.

Redningsstationen i Lønstrup

Redningsstationerne

Grundet de mange forlis langs med især Vestkysten etablerede staten i årene 1850-52 i alt 21 redningsstationer langs den jyske vestkyst. Heraf blev de 13 udstyret med synkefri redningsbåde. De resterende blev udstyret med raketapparater fra hvis rampe, man kunne afskyde en line og ved hjælp af denne trække en trosse med redningsstol ud til det grundstødte skib.

I de første 75 år anvendte man roredningsbåde og redningsraketter. Aktionsradius var kort, mobiliteten ringe og alarmering baseret på strandvagter og mund-til-mund metoden. I 1914 byggedes på Orlogsværftet den første redningsbåd med motor, og i 1920'erne blev motorredningsbåde efterhånden almindelige. De første motorredningsbåde var åbne, men blev efterhånden udbygget til dæksbåde.

Redningsstationerne blev bemandet med lokale folk, da netop de havde stort kendskab til havet. Ved siden af var et bjærgelaug, der stod for bjærgning af skibenes last, som de tog betaling for. I gode strandsår kunne dette indbringe mere end fiskeriet. Til dette knytter der sig også mange skrøner om, at lokalbefolkningen i trange tider forsøgte at lokke skibe ind mod kysten, så de strandede. Strandingerne gav et kærligt økonomisk tilskud til dagligdagen, men man frygtede dem også.

I Løkken har der været mindst to tidligere murede resningsstationer og ét provisorisk redningshus af træ, inden den nuværende redningsstation blev bygget. I 1975 blev stationen nedlagt og er i dag indrettet som kystfiskerimuseum. I Lønstrup, hvor stationen fik en ny bygning helt nede ved landingspladsen i 1936, blev stationen nedlagt i 1996. Også her er der i bygningerne en udstilling om fiskeriet på stedet. Både i Løkken og i Lønstrup er der også udstillet en af de traditionelle kystbåde, der har været anvendt til fiskeri.

Tornby fik også redningsstation i 1852, men den blev allerede nedlagt i 1943, hvor roredningsbåden blev overflyttet til Skagen. I Skallerup blev der bygget redningsstation i 1898, hvor der på det tidspunkt var 20 familier, der ernærede sig af fiskeri. Stationen fungerede indtil 1930. De sidste godt 25 år har Skallerup Bjærgelau brugt og vedligeholdt stationen. I Tversted blev der bygget redningsstation i 1866, og den blev nedlagt allerede i 1942.¹

Af tilknyttede temaer inden for redningsvæsenet er redningsvejene. De var hjulspor, der løb langs hele kysten, hvorfra det var muligt at køre redningsbåden til den bedst egnede plads til at stå ud fra land. Nogle steder langs kysten kan man stadig finde spor af redningsvejen, mens den andre steder for længst er faldet i havet. Langs kysten løb også strandvagtsstier, som blev brugt, når der blev patruljeret langs kysten i dårligt vejr. Der var for det meste tale om smalle trampespor lige på indersiden af klitterne eller tæt på klinterne. Der var også telefonlinier, der blev brugt udelukkende i forbindelse med redningsaktioner. Disse er for længst nedlagt, men der står et telefonskur i Tornby.

.....
1. I 2004 udgav Lokalthistorisk Forening for Tversted, Uggerby og Sørig en bog om redningsstationen i Tversted skrevet af Kirsten Heidmann Thøgersen. Titlen er "Tversted Redningsstation og mændene bag den".

Strandfogedgårdene

Langs hele kysten har der været ansat strandfogeder, der skulle holde opsyn med stranden. Strandfogeden var så at sige politiets forlængede arm ved kysten, og han skulle holde øje dels med strandinger, dels sørge for at indsamle gods, der var drevet i land. Erhvervet fungerer stadig stort set efter de gamle principper.

Det var også på strandfogedgårdene, de druknede blev lagt ind, ligesom de overlevende blev indlogeret her. Strandfogederhvervet var (og er fortsat) ikke et fuldtidserhverv, så der blev drevet både landbrug og fiskeri ved siden af.

I Rubjerg kan man som nævnt besøge en strandfogedgård, der i dag er indrettet som museum. Umiddelbart syd for Nr. Lyngby findes også en tidligere strandfogedgård, hvor der i dag er glaspusteri. Desuden er der strandfogedgårde i Furreby og i Lønstrup.

Strandfogedgården ved Rubjerg Knude

TURISMENS UDVIKLING

3.1 De første fremmede

Kunstnerne

I 1800-tallets begyndelse var der både fysisk og mentalt meget langt mellem København og den jyske vestkyst. Alligevel begyndte de første kunstnere at dukke op allerede i første halvdel af 1800-tallet. Det var både forfattere og malere, men også præsten Niels Blicher, der besøgte Lønstrup i 1834. To forfattere kom til at spille en vigtig rolle i forbindelse med "opdagelsen" af vestkysten. Det var H. C. Andersen, der besøgte egnen i 1859, og Meir Goldschmidt, der begge berettede hjem om deres besøg i Nordjylland i midten af 1800-tallet. De besøgte bl.a. Børgholm Kloster og Løkken. Meir Goldschmidt udgav en dagbog fra sin rejse i 1865, og den kom til at fungere som en slags tidlig turistbrochure, og på den måde fungere som reklame for området.

I eftertiden er det mest Skagensmalernes skildringer af folkelivet blandt fiskerne, der er kendt, men hele kysten har været besøgt af en række kunstnere. Marinemaleren Christian Blache (1838-1920) er bl.a. kendt for sine motiver fra Hirtshals. Langs Vendsyssels østkyst var det bakkede og romantiske landskab omkring Sæby og Frederikshavn en stor inspirationskilde for malere og forfattere omkring herregårdene Bangsbo og Sæbygård.

I 1930'ernes Løkken findes den store kunstnerkoloni "Regnbuen", hvis "Regnbueudstillinger" blev omtalt i hovedstadsbladene.

Også flere forfattere har hentet inspiration i området, for eksempel Thomas Olesen Løkken, der bl.a. har skildret livet i Løkken og Hirtshals i flere af sine bøger.

Det moderne landskabsmaleri

I nyere tid har kunstnerne omkring Vrå-udstillingen skildret det kystnære landskab langs Vesterhavet.

Bl.a. er Johannes Hofmeisters (1914-1990) landskaber fra Vennebjerg, Mårup og Rubjerg Knude med deres naturromantiske grundstemning med til at understrege landskabets majestætiske karakter, som også drager turister. Landbrugslandet er skildret af Svend Engelund (f. 1908) og af Poul Ekelund (1921-1976), som begge er optaget af landskabets linier og flader, selvom deres formsprog er vidt forskelligt.

Vrå-udstillingens kunstnere er temaet for det oplevelsesøkonomiske kulturtilbud "I sporet på kunsten". Med udgangspunkt i Kunstbygningen i Vrå og Vendsyssel Kunstmuseum, Hjørring, knytter det bånd mellem museumssamlingerne og det omkringliggende landskab, hvor kunstnere har fundet deres inspiration.

3.2 Badelivet

Borgerskabet

Men det var ikke kun kunstnere, der kom ud til de afsidesliggende egne af landet i midten af 1800-tallet. På det tidspunkt begyndte lægevidenskaben at interessere sig for den friske luft og havbadene, som man mente havde en gavnlig indflydelse på sundheden. I byerne, hvor man boede tæt, florerede mange sygdomme i kølvandet på dårlig hygiejne, og der var tit udbrud af epidemier med en stor dødelighed til følge.

Det resulterede i, at de, der havde råd, dvs. først og fremmest borgerskabet fra især København, men også fra andre større byer, begyndte at "ligge på landet" om sommeren. I første omgang var det i det nordlige Sjælland, men efterhånden kom der også mange til Jylland.

I begyndelsen var det den friske luft, der tiltrak, men i anden halvdel af 1800-tallet blev det efterhånden almindeligt at bade i havvand til dyb undren for lokalbefolkningen, der nærede en stærk respekt for havet. Det var ikke moderne at være solbrændt, så man kunne leje en kurvestol, hvor man kunne sidde i skyggen og nyde den friske luft. Når man ville bade, måtte man også klæde om i en dertil indrettet badevogn, så man hele

Badeliv ved Lønstrup i 1903

Badeliv

Allerede i 1700-tallet tog den formuende del af Europas befolkning på kurbad i Tyskland, og i anden halvdel af 1800-tallet fik man den opfattelse inden for lægevidenskaben, at frisk luft og havbad havde en gavnlig indflydelse på sundheden. Desuden mente man, at havbad var genvejen til helbredelse og forebyggelse af alverdens sygdomme. Borgerskabet drog derfor ud fra de trange byer, og begyndte at tage på landet om sommeren i første omgang for at nyde den friske luft. Senere i løbet af 1880'erne blev det mere og mere almindeligt at bade i havet. Det skabte dog alligevel en del panik i Løkken, da en købmand fra Rudkøbing i begyndelsen af 1880'erne indlogerede sig i byen med det ene formål at bade i havet. De lokale mente, at han var gal, men hans læge havde givet ham det råd mod hans dårlige ryg, at han skulle rejse til Vesterhavet og lade bølgerne bryde mod ryggen. Efter et par uger blev han rask, og da han var blevet så begejstret for stedet, holdt han ferie i Løkken i et par og fyrrer år.

tiden kunne være tækkelig påklædt. Badevognen blev så trukket ud i vandet enten med hånd- eller hestekraft, hvorefter man hurtigt kunne stige ned i vandet uden at skulle vise sin krop for meget.

I begyndelsen af 1900-årene blev badevognene udskiftet med badehuse, da der kom flere og flere ferierende, og på denne måde blev badehusene en fast del af strandlivet. I begyndelsen var det hotellerne, der havde badehuse til deres gæster, men fra 1920'erne blev det mere og mere almindeligt med private badehuse. I dag er der 485 badehuse ved Løkken og 4 i Lønstrup.

Sommergæsterne slår sig ned ²

I slutningen af 1800-tallet blev de første badehoteller bygget. I Hirtshals modtog man dog badegæster på gæstgiveriet *Lilleheden* allerede i slutningen af 1870'erne. I 1895 blev *Badehotellet Løkken* indrettet i en gammel skudehandlergård, og samme år blev badehotellet *Strandlyst* ved Tornby Strand bygget. I Tversted byggedes hotellet *Tannishus* i 1896.

I byerne dukkede også sommerpensionater op, hvor feriegæsterne kunne indlogere sig under lidt mere private former end på badehotellerne.

Badegæsterne holdt ofte ferie i mange uger hver sommer, og flere af dem byggede efterhånden selv en sommervilla. Husene blev bygget, hvor der var udsigt, og de genfindes mange steder. Løkken har en række huse liggende markant på klittoppene med bl.a. *Vindhunden* og *Blånæs*. Ved Tornby byggedes *Havsgaard* og *Ingeborghus*, og ved Tversted ligger bl.a. *Sømærkehuset*. I Lønstrup opstod et helt kvarter, *Møllebakken*, med store sommervillaer beliggende højt over byen.

.....

2. Vandrerrhjem, campingpladser samt feriecentre er ikke medtaget i denne gennemgang. For en gennemgang se "Turismens Rødder", 2005.

Harrerenden set fra nord

Karakteristisk var det, at de lokale i begyndelsen lejede deres stuer og køkken mv. ud, og selv flyttede på loftet eller ud i et baghus. Efterhånden blev det dog almindeligt, at man indrettede et baghus eller byggede et anneks til at kunne leje ud om sommeren. Disse komplekser med hus og baghus genfindes mange steder i alle byerne langs kysten.

I takt med velfærdsstigningen i 1960'erne fik flere og flere råd til at have eget sommerhus. Det betød markante og vidtrækkende ændringer af landskabet langs kysten, da der mange steder blev udstykket til sommerhuse i de ellers øde og træfattige områder. Åbne klit- og hedelandskaber blev konverteret til bebyggede områder bevokset med træer og buske.

Fra 1920'erne begyndte også almindelige mennesker at bygge sommerhuse, men de var mere ydmyge og lå ikke helt så spektakulært i landskabet. *Prærien* og *Kallehavegård Klit* ved Løkken er ét, *Harrerenden* ved Lønstrup et andet, *Kragestrand* ved Tornby et tredje og *Rajen* ved Hirtshals et fjerde eksempel på et område med mere eller mindre selvbyggede huse, der blev udvidet i takt med familiens økonomi og behov.

Det var også i 1920'erne, at skolebørn fra de store byer blev sendt på feriekoloni langs kysterne. Børnenes Kontor i Aalborg var et af de steder, der organiserede denne form for ferie for mindrebemidlede "ferieløse" familier. Mange af feriekolonierne blev indrettet i ældre sommervillaer eller i nedlagte badhoteller. Et eksempel på en feriekoloni er Rødovre Kommunes koloni på Møllebakken i Lønstrup, der netop er indrettet i en gammel sommervilla.

Badegæsterne i lokalsamfundet

Mange af badegæsterne blev indkvarteret privat, og de lokale fik således en mulighed for en kærdkommen ekstratægt og for at få et indblik i et helt andet liv. På denne måde blev mange forbindelser knyttet, og det var ikke ualmindeligt at unge piger fra området kom i huset hos familier, der boede i andre dele af Danmark.

Mange af de første sommerhusgæster havde en tæt kontakt til de lokale, hos hvem de kunne købe grøntsager, æg mv. De lokale holdt også opsyn med sommerhusene uden for sæsonen. Mange af de første sommerhuse har været ejet af den samme familie i flere generationer. I modsætning hertil er den overvejende del af de sommerhuse, der er bygget de sidste 10-15 år bygget med henblik på udlejning, og hvor ejerne ikke har den samme tilknytning til området, som de "gamle" sommerhusfamilier.

Huse langs Norgesvej i Løkken med de karakteristiske udhuse

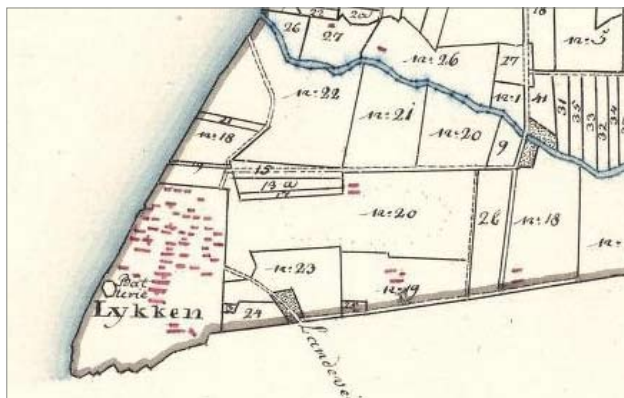

Feriekolonien Tannisbugt i Tversted

Ud over at bygge sommerhuse var der også mange udefra, der opkøbte helårshuse i for eksempel Løkken, som de efterfølgende brugte til feriehus. En tendens der er fortsat indtil i dag. Lokalt har det betydet, at mange huse har stået tomme og mørke en stor del af året samtidig med, at prisniveauet for helårshuse generelt blev forhøjet. En konsekvens har været, at mange lokale ikke har haft råd til at købe husene. Det positive har været, at husene er blevet vedligeholdt, og da det efterhånden er blevet mere og mere almindeligt med kortere ferier spredt ud over hele året, bliver mange af feriehusene også brugt en stor del af året og ikke udelukkende i højsæsonen om sommeren.

En ny type feriehus, der bliver bygget i bl.a. Løkken i disse år er helårshuse, der gerne må anvendes til feriehus. Flere af disse huse bygges helt inde i byen, for eksempel hvor der før var en campingplads. Det er ofte ret høje sammenbyggede gavlhuse, der kan sætte et markant præg på bybilledet og dermed ændre byens udtryk. I Løkken er det muligt at aflæse forskellige perioder af byens udvikling gennem de forskellige kvarterer. De nye byggerier kan med deres volumen have en uheldig indvirkning ved at "sløre" den umiddelbare oplevelse og forståelse af byen.

Kortlægning af bebyggelsesmønstre, bygninger og bevaringsværdier

Sognekort over Løkken ca. 1816. Husene vender øst-vest for at modstå vinden. Kort- Matrikelstyrelsen.

Kystbyerne og bebyggelsen langs kysten fortæller mange historier. De særlige topografiske og landskabelige forhold har spillet ind på bebyggelserne, ligesom bebyggelsernes formål har været afgørende for deres placering og mønster.

Foruden den fysiske kulturarv, som bygningerne repræsenterer, er den immaterielle kulturarv også et væsentligt fundament for områdets identitet. Det kan være stednavne, der kan føres tilbage til kontakter på tværs af landene, eksempelvis Norge, i form af giftermål eller andre kontakter. Det kan også være mentale spor skabt af kontakterne mellem badegæster eller turister og de fastboende. Endvidere bevirkede skudehandelen, at der var et vist internationalt islæt i kystegnene. Det at mange af badegæsterne kom langsvejs fra, medførte kontakter både på tværs af geografi og på tværs af "stand". Fiskerne lærte byernes borgerskab at kende, når

3. Kortlægningen bygger på eksisterende materiale og undersøgelser. Dels resultater fra Seaside Projektet foretaget af Nordjyllands Amt, og hvis resultater bl.a. indgår i bogen "Turismens Rødder, dels diverse artikler og endelig kommunernes lokalplaner.

husene blev lejet ud om sommeren, og de unge piger, der kom i huset andre steder, fik indblik i en fremmed kultur. Netop forholdet mellem de lokale og "de fremmede" har haft positive og negative sider og er forhold, der spiller en væsentlig rolle i forhold til identitet. Det immaterielle er dog ikke en del af dette projekts hovedopgave, og det bliver derfor ikke behandlet mere indgående her.

4.1 Løkken

Bosætning

Helt op til middelalderen foregik al kørende og ridende trafik fra Slettestrand ved Svinkløv i syd og videre nord-på langs stranden. Inde i baglandet var der simpelt-hen ufremkommeligt. Hele strækningen var flad, men ved Furreby Bæk ved Løkken var det nødvendigt at køre ind over land for at komme forbi den 12 km lange Lønstrup Klint.

Fra slutningen af 1600-tallet begyndte enkelte at bosætte sig her. Sandsynligvis var det folk, der var flyttet fra Nr. Lyngby, hvor der indtil da var foregået skudefart. Men på det tidspunkt forandrede kysten sig tilsyneladende og bortskyllede dele af kysten. Ved Løkken var den flade strand forholdsvis ideel til losning og lastning af de større fartøjer. Baglandet med Børglum Kloster som centrum var desuden et frugtbart landskab, der havde et overskud af landbrugsvarer som korn, smør og flæsk, der kunne eksporteres til især nordmændene, der havde hårdt brug for fødevarer. Til gengæld havde nordmændene træ og jern, der var mangelvarer i Vendssyl.

Løkken blev derfor hurtigt en anseelig ladeplads, og i begyndelsen af 1700-tallet forsøgte Hjørrings købmænd forgæves at tvinge Løkkenboerne til at flytte til Hjørring og drive deres forretning derfra.

Jyllands vestkyst har altid været barsk og forblæst, og der har generelt været meget få bebyggelser helt ude ved stranden. Typisk har husene ligget et stykke fra kysten, og kun redskabsskure og pakhuse blev bygget helt ude ved stranden. I Løkken var der derimod bebyggelse helt ude ved stranden, hvilket kan tilskrives stedets betydning som aktivt handelssted.

De barske naturforhold har dog sat sig spor i Løkkens oprindelige bebyggelse, der var selvgroet og forsøgt gemt i lavninger for at få mest mulig læ. På det tidspunkt var klitterne ikke høje som nu, så vestenvinden havde frit spil ind over land. Husene blev lagt øst-vest vendt for at kunne modstå blæsten. Mange huse blev bygget som længehuse, rækkehuse og dobbelthuse, så man kunne udnytte hinandens læ og sikkert også spare på byggematerialer. Samtidig fik man facaden mod syd og dermed også lyset og varmen. Interessant er det, at husene er bygget med en 16° afvigelse fra vest i retningen vest-sydvest, så vestgavlen vender direkte mod den fremherskende vindretning. Et træk der også findes andre steder langs kysten.

Badehotellet i Løkken

Turisterne

Den brede sandstrand med det børnevenlige vand blev et stort plus for turismen, der så småt kom i gang i løbet af anden halvdel af 1800-tallet. Det der tiltrak bade-gæsterne, var den ideelle sandstrand, det maleriske fiskerleje med bådene på stranden, der var malet i forskellige farver og det hyggelige badehotel. Jernbanen blev åbnet i 1913 og medførte et stort rykind af turister i badesæsonen, herunder også endags-turister, da det nu var hurtigt og enkelt at rejse til Løkken.

Flere af skudehandelsgårdene blev omdannet til badehoteller. I dag er *Badehotellet Løkken* det mest karakteristiske udtryk for dette, selvom bygningen har forandret sig en del. Før hotellernes tid lejede badegæsterne sig ind bl.a. hos private. Under skudehandelen havde det været almindeligt, at folk lejede sig ind og ventede på gunstigt vejr til overfarten til eksempelvis Norge, så

Digteren Meir Goldschmidt besøgte Løkken i 1865. Han beskriver byen således: "Men i Gaderne ligger Sanddynger, der hist og her nysgerrig løfter sig mod Vinduerne i et Hus og synes i færd med at stige ind." Et udtryk for at blæsten havde frit løb ind over byen.

for mange løkkenboere var det allerede almindeligt at have logerende. Det gav samtidig en god ekstraindtægt.

Løkken havde efter 1800-tallets midte besøg af flere kunstnere, bl.a. H.C. Andersen og Goldschmidt, men ellers blev Løkken først opdaget ret sent af kunstnerne. Forfatteren Thomas Olesen Løkken boede i byen i 1920'erne, og i hans hus kom der ofte kunstnere og andre forfattere. I 1930'erne arbejdede en egentlig

kunstnerkoloni "Regnbuen" i byen, og deres billeder hænger i mange hjem i dag.

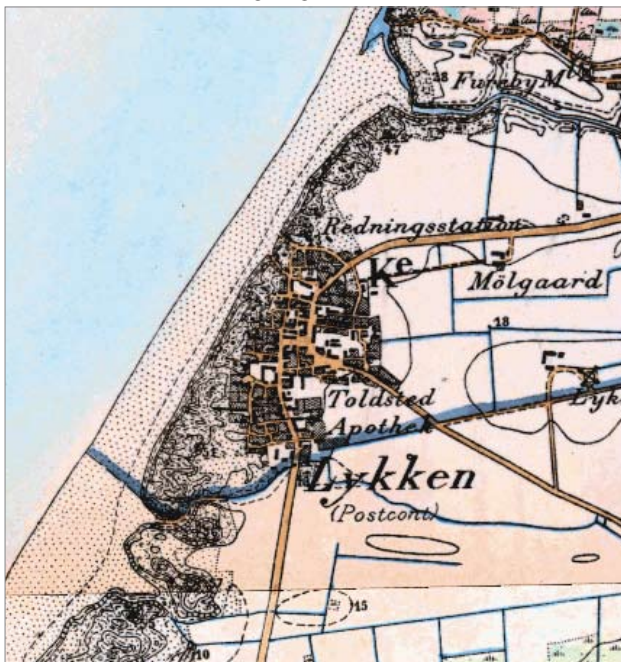
Bebyggelsesmønstre

Løkken har bevaret en lang række karakteristiske miljøer fra de forskellige vigtige perioder i byens historie. Da de enkelte elementer for størstedelens vedkommende har en direkte forbindelse til hinanden, er alle elementer behandlet samlet.

Miljøerne kan opdeles i følgende hovedgrupper:

- Skudehandelstiden
- Den tidlige fiskerbebyggelse fra slutningen af 1800-årene
- Den senere fiskerbebyggelse fra perioden 1900-1940
- Stations- og håndværkerbyen (behandles under "By- og købstadskultur")
- Turistbyen

Løkken, hhv. 1885-86, 1929 og i dag

Skudehandelstiden

Skudehandelstidens bygninger i Løkken kan opdeles i to kategorier: 1) Købmandsgårdene med pakhus og 2) arbejderboligerne. Der findes stadig tydelige spor efter de store købmandsgårde, hvoraf de fleste dog senere er ombygget til hoteller, forretninger og andet. Købmand Asps gård blev f.eks. bygget om til *Badehotellet Løkken* i 1895, og Michael Morthensens gård blev til *Strandhotellet*.

To gamle pakhus er bevaret, dog er det ene ombygget efter en brand. *Smørkræmmerens Pakhus*, bygget omkring 1862, står stadig med sin imponerende tømmerkonstruktion. Flere af stolperne er genbrugt skibs-

Pakhuset, hvor der i dag er indrettet diskotek og bryghus.

tømmer. Det er et træk, der er karakteristisk for meget af kystens bebyggelse; man brugte de materialer, man havde ved hånden. Pakhuset blev i den østlige ende ombygget til vandrerhjem i 1938, men det blev nedlagt i 1974 og indrettet til diskotek. I dag er der desuden indrettet mikrobryggeri. På trods af de nye funktioner, er man ikke i tvivl om bygningens fortid som pakhuis. Også indvendigt bærer bygningen præg af funktionen som pakhuis. De indvendige tykke mure i vestenden er umulige at kalke, fordi murværket har optaget det salt, som blev opbevaret herinde. Ca. 100 meter vest for Smørkræmmerens Pakhus ligger et andet ombygget pakhuis. Det er meget mindre og mere ombygget, så man ser ikke umiddelbart ligheden med et pakhuis.

Mellem de to pakhus ligger *Jennys Hus*, der er et meget langt længehus, oprindeligt med stråtag. Jennys Hus er orienteret øst-vest. Huset var en del af en skudehandlergård, men en længe vinkelret på huset mod syd er senere nedrevet. Det gamle gadeforløb afspejles af disse 3 huse.

Der er et par huse tilbage i Løkken fra den første tid. *Mikkels Hus* er bygget i 1724, dvs. knap halvtreds år efter at de første indbyggere indfandt sig på stedet. Huset er den vestlige del af en øst/vest-orienteret husrække på Klithavevej. Oprindeligt var facaderne opført i bindingsværk, og på nordsiden er dette bevaret i det karakteristiske udskud. Mod syd er facaden senere sat om i grundmur med hvide bånd og pilastre og malet lys gul. Det at de oprindelige huse blev sat om i grundmur og pudset er et karakteristisk træk mange steder.

Et andet eksempel er *Hannes Hus*, der er knap 100 år yngre, opført omkring 1815 af en skudehandler, der havde tjent gode penge på skudehandelen under Englandskrigen. Huset er opført i bindingsværk og orienteret øst-vest. Forfatteren Thomas Olesen Løkken boede i huset i 1920'erne.

I kvartererne omkring Vrenstedvej, Den Skæve Linie og Houmannsvej samt Vittrupsvej/Støberivej og Anton

Museet i Løkken, "Thomas Grønbechs hus"

Basts Vej/Ndr. Strandvej findes rækker af små sammenbyggede huse. De har ganske givet været boliger for de arbejdere, der var beskæftigede i købmandsgårdene og på ladepladsen. Der er fire rækkehuslængder tilbage: Vrenstedvej nr. 9, 11, 13 og 15. Anton Bastsvej nr. 5, 7, 9 og 11. Vittrupsvej nr. 1, 3 og 5. Vittrupsvej nr. 7A, 7B og 9. Disse sidste huse på Vrenstedvej ligger over for Smørkræmmerens Pakhus. Dobbeltthusene findes også flere steder i den oprindelige del af "skudehandlerbyen".

Et godt eksempel på et skipperhus er Thomas Grønbechs i Norgesgade, der i dag er indrettet som museum. Det blev bygget omkring 1850. Huset er en god repræsentant for den type af huse i Løkken, der blev bygget med vandskuret, kalket murværk, tegltag med halvvalm og hvidkalket forskælling. Forskællingen er de hvidmalede mørtelfuger på siden af tagene og i tagryggen. En detalje, der genfindes flere steder i byen, er en krog over gavlvinduet, der var beregnet til at hejse varer op på loftet.

Toldbygningen, der blev erhvervet i 1848, ejes fortsat af Toldvæsenets personaleforening, og anvendes som sommerbolig. Et bygningskarakteristisk træk her er også forskælling af tagene.

Den tidlige fiskerbebyggelse

Til de fiskerirelaterede elementer skal nævnes følgende: I klitterne ved ladepladsen findes båken, faresignalstationen, redningsstationen og tjærepladsen endnu bevaret. Molen der blev bygget 1927-31 har siden beskyttet landingspladsen, og den yder stadig læ for de sidste både, der går ud på fiskeri fra Løkken. Fiskepakhuset og ophalerpladsens spilhus er af nyere dato, men udgør i sammenhæng med molen en helhed for sig. Ved østenden af Ndr. Strandvej ligger den gamle smedje og endelig eksisterer røgeriet i Vendelbogade stadig.

Den senere fiskerbebyggelse

I kvarteret ved Støberivej findes en velbevaret og homogen samling fiskerhuse fra sidste del af 1800-årene. Husene er for størstedelen sammenbyggede, og har store baghuse. De gamle "smøger", vej- og stiforbindelser, er her, som så mange andre steder i byen, bevaret i en grad, som det sjældent ses.

Et karakteristisk træk fra byens gamle tid er netop de mange slipper eller smøger, små stier, mellem husene, der stadig er bevaret. De blev brugt til at komme hurtigt gennem byen og til stranden. Slipper har der været i mange byer, men de fleste steder er de forlængst nedlagt.

Mange af de oprindelige huse er i dag ombygget, forhøjet og forlænget. Men i modsætning til flere andre steder, er der i Løkken rigtig mange oprindelige huse tilbage. I de senere år er der dog bygget en hel del nye huse også inde i den centrale del af byen. Det gælder sammenbygget gavlhuse med stejl tagrejsning. Disse huse kan dog let genkendes som nybyggeri og fortæller på den måde om Løkkens udvikling.

Turistbyen

I byen blev der indrettet badhoteller og badepensionater, hvoraf flere stadig genfindes, selvom mange af dem efterhånden er ombygget. I kvartererne ved Ndr. Strandvej og ved Norgesvej findes to bebyggelser fra perioden 1900-1940, som er "2. generations" fiskerhuse. Begge gader består overvejende af (tidligere) fiskerboliger, der er karakteristiske ved at have store baghuse, der oftest er sammenbyggede med forhuset. Disse redskabshuse fik betydning, da byen udviklede sig til turistby. De kunne opsluge en meget stor del af den befolkningstilvækst, der opstod om sommeren. Turisternes ankomst betød i perioder mere end en fordobling af byens indbyggertal.

Fra 1910 byggedes de første sommervillaer i klitten som eksempelvis *Hepa*, *Havlitten*, *Vindhunden* og *Blånæs*.

Badehusene i Løkken

Udsigt over Løkken set fra vandtårnet mod nordøst

Dansk Sygeplejeråds sommerbolig vidner ligeledes om byens betydning som badeby i første halvdel af 1900-årene. Af karakteristiske sommerhusområder kan nævnes *Prærien*, der ligger lige nord for Furreby Bæk. *Prærien* blev bebygget fra 1920'erne, og er et eksempel på et sommerhusområde med karakteristiske mindre træhuse, selvom mange dog i dag er ombygget og gjort større.

Turist- og badebyen Løkken er først og fremmest karakteristisk på grund af traditionen med badehusene på stranden. Badehusene stammer tilbage fra slutningen af 1800-tallet, hvor det var hotellerne, der havde deres egne badehuse. Badehotellet Løkkens huse var lysegule, mens Strandhotellets var karakteristiske, fordi der var 2 korslagte dannebrogsslag malet på siden. I 1908 kom det første private badehus. Det der for alvor satte gang i badehusbyggeriet, var da en forretningsmand fra Løkken, Hans Kraglund, i 1925 byggede et badehus, der dels var større end hotellernes og dels havde vinduer. Det var en medvirkende årsag til, at badehusene skiftede karakter, og badelivet blev mere folkeligt. Badehusene blev næsten kvalt i deres egen succes, da mange brugte dem til overnatning, og deraf følgende problemer med affald og hygiejne.

Derfor blev der i 1933 indført forbud mod overnatning, og i 1937 regler om, at husene skulle stå i lige rækker og være hvidmalede. Det var samtidig med, at teltslagning blev populært, og der i Løkken åbnede de første campingpladser, der blev en billig alternativ overnatningsform.

Efter besættelsen forsvandt hotellernes badehuse. De var i stedet blevet rammen om folks strandliv i almindelighed, og det er karakteristisk, at det forsat er lokale, der ejer dem. Badehusene blev truet omkring 1980, da man diskuterede deres indvirkning på sandflugten. Husene fik lov til at blive stående trods klitfredningen. Dispensationen blev begrundet i, at husene er et unikt kulturmiljø.

Til husene er knyttet et bygningsreglement, der fastslår regler for udseende og størrelse samt brugsperiode, der strækker sig fra 15. maj til 15. september. "Den hvide by" med i alt 485 huse er i dag landets største "strandbebyggelse" af sin art.

På stranden ved Løkken ligger resterne af den store tyske befæstning, og de store sommervillaer er rykket ud i den yderste klitrække

Lønstrup i 1885-86

Lønstrup, 1929

Lønstrup i dag

4.2 Lønstrup

Bosætning

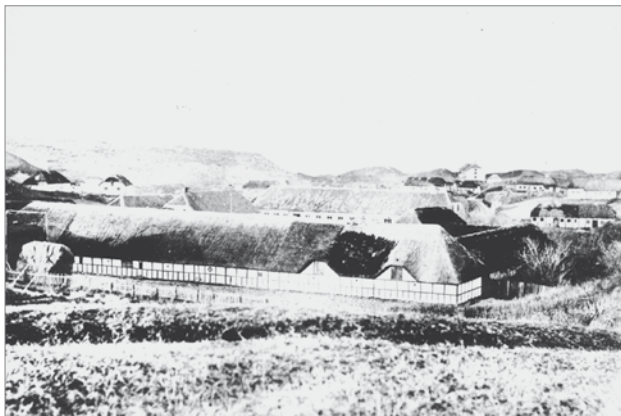
I modsætning til Løkken ligger Lønstrup i læ bag ved Lønstrup klint. Byen er lagt nede i en naturlig slugt i landskabet med en lille bæk i bunden, så husene kunne ligge i læ for vinden. Ved Lønstrup foregår en kraftig kysterosion. Havet æder i gennemsnit 2-2,5 meter om året, og det har i tidens løb bevirket, at mange huse og gårde er flyttet længere ind i land. En del huse er desuden blevet taget af havet. Man mener, at der i 1300-tallet har ligget en herregård, Løthentorp, vest for det nuværende Lønstrup. Sidste gang den optræder i kilderne er i 1560, og derefter er den muligvis flyttet eller faldet i havet.

Lønstrup nævnes første gang i 1455. Omkring 1688 har byen 8 gårde, 9 huse med jord og 11 huse uden jord, i alt 25 tdr. hartkorn og næsten 282 tdr. land. Vurderingen i 1688 viser, at landsbyens jorder har haft utrolig lille ydeevne. Sydvest for Lønstrup ligger Mårup Kirke, der blev bygget i 1200-tallet. Dengang lå kirken midt i sognet med en hel landsby omkring sig, men sandflugtens hærgen og kystens erosion bevirkede, at gårdene blev flyttet længere ind i land. Kirken blev taget ud af brug i 1928.

Omkring 1800 var størstedelen af jorderne umiddelbart omkring Lønstrup opdyrket, mens over halvdelen af landsbyens jorder lå hen som sandflugtsarealer, først og fremmest nordøst for landsbyen. Bebyggelsen og infrastrukturen i landsbyen var på dette tidspunkt stærkt bundet til en langstrakt smal dal, hvor huse og gårde klumper sig sammen om en enkelt gade og få sidedale indtil 600 meter fra havet. En enkelt større bygning, sandsynligvis et pakhus, lå isoleret ved vejen til stranden i en afstand af ca. 170 meter fra havet. Den illustrerer Trap 5's oplysninger om, at der mellem 1765 og 1880'erne har været ladeplads, hvorfra der har været drevet skudehandel med Norge.

Lønstrup ændrede mellem 1800 og 1885 karakter fra et landsbysamfund til et mere kystfiskerpræget samfund og med ladepladsfunktioner (i hvert fald ét pakhus), som måske var opstået allerede i slutningen af 1700-tallet. Lidt randbebyggelse er omkring 1885 dukket op mellem landsbyen og havet.

Kun fem gårde var tilbage i landsbyen, mens hustallet angives til 32 (Trap 2). Antallet af fiskere var på dette tidspunkt så stort, at hovederhvervet i landsbyen angives som fiskeri, og omkring 1900 betegnedes Lønstrup som fiskerleje. Ud over den øgede fiskerbebyggelse

Købmand og skudehandler Segelckes gård i Lønstrup i 1866

langs vejen til stranden var bebyggelsesstrukturen og infrastrukturen fra landsbyen uændret. I midten af 1800 prægede købmand Segelcke byen. Han ejede omkring halvdelen af den samt *Mårup Kirke*.

Landskabsmæssigt er Lønstrup også interessant. Et voldsomt skybrud i 1877 forårsagede at bækken svulmede op og efterlod en bred og dyb slugt gennem byen. Skybruddet betød en øget interesse for stedet og mange kom rejsende til for at se på skaderne.

Turisterne

Lønstrup udviklede sig til et stort badested omkring 1900, men allerede før den tid kom der badegæster til byen. Også dengang fandt man byen helt speciel for området. I 1900 var Lønstrup det største badested langs kysten med omkring 800 gæster. Kroen blev ombygget til badehotel, og der blev efterfølgende indrettet flere hoteller, bl.a. *Lønstruphus* i byens sydlige ende. Det nuværende *Marinella* ligger, hvor købmand Segelckes store gård lå. Man kan finde nogle rester fra gården i bygningen ud mod vejen.

Med jernbanens åbning i 1913 strømmede turisterne til. Størstedelen af dem var endagsturister fra det lokale opland. Lønstrup blev kendt for at være et fornemt

Lønstrup efter katastrofen i 1877

badested med en rigere afveksling i naturen end andre steder langs vestkysten.

Omkring 1930 begyndte byen at blive præget af en mere bymæssig bebyggelse, badhoteller og andelsmejeri. Bebyggelse opstod mellem byen og stationen, der var anlagt uden for byen. To mindre sommerhusområder var på dette tidspunkt etableret ved kysten nordøst for Lønstrup: *Møllebakkekvarteret* med de store sommervillaer og *Harrerenden* med de mere ydmyge og selvbyggede sommerhuse. Mellem 1929 og 1986

I Hotel Marinella til højre findes der stadig rester fra Segelckes købmandsgård

Skybruddet i Lønstrup i 1877

Lønstrup blev for alvor landskendt en augustdag i 1877. Dagen var startet med stille og varmt vejr, og fiskerne var taget ud at fiske. Pludselig tårnede skyer sig op inde over land og et vældigt tordenvejr brød løs. Fiskerne satte kurs mod land, men da de nærmede sig kunne de se, at der i vandet ved kysten flød bygningsdele, møbler og andet rundt. Under det efterfølgende skybrud var bækken, der løb gennem byen, svulmet op, og pga. det store vandpres var brinkerne skredet sammen og havde taget syv huse og udhuse med sig. Mange haver havde taget skade, og mange bygninger måtte efterfølgende rives ned. Skybruddet efterlod en bred og dyb slugt gennem byen. Det var en katastrofe for indbyggerne.

Nyheden blev spredt i hele Danmark, og der blev sat en landsindsamling værk for at komme folkene i Lønstrup til hjælp.

udvidedes sommerhusbyggeriet kraftigt omkring Lønstrup og dominerede i slutningen af perioden fuldstændigt byens omgivelser. Landsbyens tætte bebyggelses- og infrastruktur var på grund af sin placering i den snævre dal stadig markant og genkendelig.

Bebyggelsesmønstre

Bebyggelsen af gårde og huse lå fra starten samlet langs vejen til stranden, der dengang havde en bredde, der tillod ophaling af selv større skibe. Jordlodderne til gårde og husmandsbrug lå som smalle øst-vest orienterede parceller fra byen og ud til kysten. Et særligt træk er, at ejendommenes markarealer mindskedes år for år på grund af kystnedbrydningen.

Den ældste bebyggelse findes fortsat samlet langs den nord-sydgående vej. Et nyere kvarter er opstået i området omkring den nu nedlagte jernbanestation i byens sydøstlige ende. Rundt om byen er der sommerhusområder.

Møllebakken i Lønstrup

Mange af de ældre huse er velbevarede og på trods af, at en del er ombygget eller anvendes til andre formål end de oprindelige, har byen bevaret sin oprindelige karakter af fiskerleje, landsby og ferieby. Størstedelen af de nu ombyggede fiskerhuse er opført i perioden 1860 til 1930. Til de fleste hører det obligatoriske baghus til redskaber, der i sommertiden blev indrettet til familiens bolig, mens forhuset blev lejet ud, eller det blev indrettet til en sommerbolig, der kunne lejes ud.

Den bevarende lokalplan (se senere) for Lønstrup er en afgørende forudsætning for, at byen har udviklet sig, som den har gjort og er blevet fastholdt som en bosætningsby.

Sommervillaerne

Et helt specielt træk ved Lønstrup er, at der nord for og højt over byen i perioden 1900 til 1925 blev bygget en række store grundmurede sommervillaer på Møllebakken. Bygherrerne var velhavere/rigmænd fra hele landet, som i tidens ånd ønskede sig en plads med havudsigt. Bebyggelsen er typisk for perioden, og den er i Lønstrup større og mere koncentreret end i f.eks. Løkken. Villaerne er store og med mange bygningsdetaljer. 14 sommervillaer er erklæret bevaringsværdige, og de udgør i sig selv et helt lille kvarter. De er alle i meget god stand, og er kun i mindre omfang ombyggede.

En sommervilla fra 1910 tegnet af Hack Kampmann er omdannet til feriekolonien Rødovrehus, og Lønstrup Mølle, som er bygget i 1865, blev i 1914 omdannet til sommerbeboelse af Hjørring-arkitekten Jens Jakobsen (sidefløje opført i 1930'erne). Møllen er et markant var-tegn for Lønstrup, selvom den i dag mangler vingerne, som den mistede under en storm i 1999. Møllehatten er stadig intakt og tagene nytækket med spån.

Kvarteret er omfattet af en bevarende lokalplan ligesom andre dele af Lønstrup by (Lokalplan 430.7 Lønstrup – seneste ændring i 2004). Denne lokalplan er den første i Nordjylland, der omfatter bevaring af et helt sommerhusområde.

Harrerenden

Fra omkring 1920 begyndte også folk fra omegnen, især fra Hjørring, at bygge sommerhuse ved Lønstrup. Der var tale om små træhuse, ombyggede badehuse, jernbanevogne m.v., bygget af jævne folk. Husene blev opført spredt på det område nordøst for byen, der senere kom til at hedde Harrerenden. De fleste af husene blev opført på lejet grund. Indtil besættelsen i 1940 blev der bygget mellem 30 og 40 små sommerhuse i området.

I 1944 dannede ejerne af husene en forening, Sommerhuskolonien Harrerenden. I slutningen af 1940'erne blev der oprettet en købmandshandel i området, og i 1955 blev der etableret fast rutebilkørsel til Harrerenden fra Hjørring. Harrerenden og et område ved Nørlev Strand var helt op til 1950'erne de eneste sammenhængende sommerhusområder ved Lønstrup. Flere af de tidlige huse er i årenes løb blevet "taget af havet", og i 1977 etablerede Hjørring Kommune kystsikring ved nedkørslen til stranden ved købmanden. I 1990'erne blev der etableret kystsikring på en længere strækning.

I området er der både selvstændigt matrikulerede sommerhuse og sommerhuse på fællesparcel. Husene er opført i perioden fra 1920 til i dag med undtagelse af et

Lønstrup Sommerhuse i Klitten
Harrerenden set fra syd 1933-34

enkelt, der er opført allerede i 1910. Knap halvdelen af dem er opført i perioden 1920-1960.

Som noget særligt for sommerhusbebyggelsen ved Harrerenden kan kystsikringen nævnes. Siden 1990'erne er stranden og kystskrænten blevet sikret med mange tusinde tons granit. En kystsikring af umådelige dimensioner, som her får vesterhavskysten til at minde om Bornholm eller en norsk atlanterhavskyst.

Området er omfattet af en bevarende lokalplan, hvor man ønsker at "opretholde Harrerendens særlige karakter af spontant opstået sommerhusområde" (Lokalplan nr. 480.4a 1998, Hjørring Kommune).

Hovedgaden i Lønstrup, ca. 1910

4.3 Tornby

Bosætning

Fra Tornby er der i hvert fald fra begyndelsen af 1600-tallet drevet skudehandel, og i 1646 blev der købt tømmer på Tornby Strand til Hjørring bys stormklokke. Størstedelen af sognet blev ødelagt af sandflugt i løbet af 1600-tallet, men stedet var helt op i 1800-tallet et driftigt skudehandelssted. I 1800-årene lå der både handelshuse og lagerbygninger ved stranden, og i dag er der (dele af) en intakt lagerbygning tilbage. Den ældste del af bygningen er fra ca. 1820, og i et hus ved siden af står fladbåden fra omkring 1870, der blev brugt til at fragte varer frem og tilbage til skuderne.

Skudehandelen stoppede i slutningen af 1800-tallet og toldembedet blev nedlagt 1899. Som et synligt bevis er *Tolderhuset* bevaret langs vejen ned til stranden. Skudehandlergården i Tornby er også et synligt bevis på stedets funktion som handelsplads. Gården ligger nogle kilometer fra stranden lidt inde i land. Gården er ca. 200 år gammel, og der blev drevet skudehandel herfra fra 1827. I dag er gården indrettet som en blandet landhandel med udstillinger, der knytter sig til kystens historie.

Tornby gamle købmandsgård

Der har kun været drevet fiskeri i begrænset omfang på stedet og først og fremmest til husbehov.

Turisterne

Badegæsterne kom allerede til byen før århundredskiftet, og badehotellet *Strandlyst* blev bygget i 1895. Som det skete andre steder langs kysten, byggede flere af hotellets gæster egne sommervillaer i området. I 1930'erne blev der bygget en række mindre træsommerhuse i de yderste klitter, men det egentlige sommerhusbyggeri satte først ind fra sidst i 1960'erne. I dag er området blandet helårs- og sommerbebyggelse.

Bebyggelsesmønster

Området omkring Tornby er præget af mindre gårdbrug. Selve byen Tornby ligger et par kilometer inde i land, og det er også her *Købmandsgården* ligger ved landevejen. Bebyggelsen langs vejen til stranden er et meget blandet område med helårshuse og feriehuse i klitområderne. Af spor efter skudehandelen kan især nævnes *Tolderhuset*, men som nævnt findes der ved stranden også dele af en lagerbygning.

Stranding Tornby strand, 1914

4.4 Hirtshals

Bosætning

Byen ligger ved et af de høje punkter langs kysten i kommunen, et plateau på mellem 15 og 20 meter, hvor kysten bøjer østover mod Tversted.

Pynten har været vanskelig at passere for skibstrafikken, og i 1863 blev fyret taget i brug. I området har der været drevet skudehandel og fiskeri, og i mange år diskuterede man anlæggelsen af en havn. Den første plan blev udarbejdet i 1804. Hensigten var at sikre handelslinjen mellem Aalborg og Hjørring samtidig med, at man anså den for en nødvendighed for den voksende skudehandel mellem Norge og Vestkysten. Handlen kunne fremmes ved at etablere en havn samtidig med, at større fartøjer kunne anløbe. Staten valgte dog at bygge en havn ved det nuværende Frederikshavn i stedet. I Hirtshals blev den første læmole bygget i 1880, og den blev efterfølgende forlænget to gange, sidst omkring 1900. På det tidspunkt var fiskeriet i fremmarch i hele landet. Molen og fyret gav fiskerne ved Hirtshals den fordel, at de kunne have flere årlige fiskedage og dermed bedre indtjening end ved de andre fiskerlejer ved kysten.

Hirtshals er en relativ ny bydannelse. På stedet var der kun en enkelt gård, *Lilleheden*, der i 1879 fik krobevilling. Derudover var der på det tidspunkt kun et lille fiskerleje med nogle få huse. Det var først med havnen, der blev påbegyndt i 1919, og endelig stod helt færdig i 1929, at der for alvor kom gang i bydannelsen. Selvom havnen er blevet udvidet flere gange siden, kan dens første udformning stadig følges i inderhavnen. Her stammer vestmolen, tværmolen, auktionskajen, sydkajen og den nordvestlige del af østkajen fra den oprindelige havneplan.

Turisterne

Som andre steder langs kysten begyndte badegæsterne at komme til byen i slutningen af 1800-tallet. I 1898 byggede en senere forpagter af kroen badehotellet

Udsigten, og i begyndelsen af 1900-tallet åbnedes flere og flere pensionater og hoteller. Som de andre steder langs kysten blev det også almindeligt at private lejede deres hus ud til badegæsterne. Området omkring Lilleheden havde længe været et yndet udflugtsmål for folk fra Hjørring, og omkring 1900 var Hirtshals kendt for sine missionsmøder. Mange af deltagerne benyttede desuden lejligheden til at soppe eller bade i havet.

Med åbningen af jernbanen i 1925 blev der for alvor sat skub i turiststrømmen, især endagsturister. Det havde dog allerede fra 1870'erne været muligt for Hjørringboere at besøge Hirtshals på en endagsudflugt. Kroværten på Lilleheden havde en dagvogn, der kørte mellem Hjørring og Hirtshals, en tur på 2 timer.

En anden afgørende faktor for byens udvikling i turistmæssig sammenhæng var åbningen af en dampskibsforbindelse til Kristianssand i Norge. I dag er der flere færgeruter, der udgår fra havnen, og byen besøges især af norske endagsturister.

Byen er en aktiv by præget af helårsbebyggelse og en stærk tilknytningen til havnen. Om sommeren sætter de mange turister deres præg på byen, som de i øvrigt gør langs hele kysten.

Hirtshals i 1885-86, 1929 og i dag

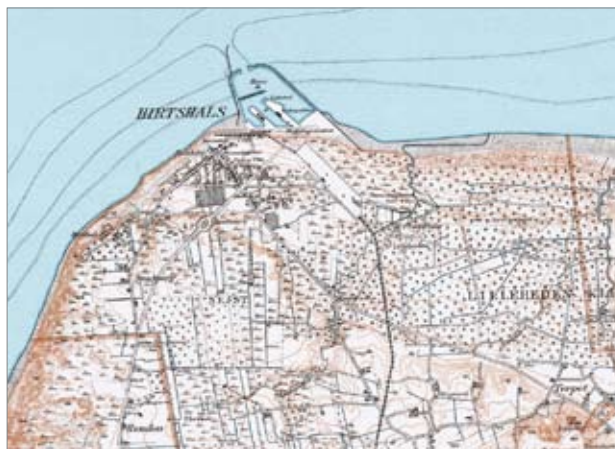
Bebyggelsesmønstre

Hirtshals by

Bebyggelsen i Hirtshals by er i høj grad udviklet med udgangspunkt i havnen, hvilket kommer til udtryk i de tidlige planer om en havn allerede i starten af 1800 og byplanen fra 1922. Havnen blev dog først realiseret i 1919, men har været et væsentligt udgangspunkt for byens videre udvikling. En nærmere beskrivelse af bebyggelsesmønstre og Hirtshals udvikling findes i delprojektet "By- og købstadskultur".

Sommerhusområder

Det nuværende sommerhusområde *Kragestrand* har en helt særlig historie. I 1915 købte journalisten Jens Ervø fra København et 100 tdr. land stort område nord for Tornby, der ligger syd for Hirtshals. Ervø ville udstykke området til sommerhuse og fik udarbejdet en udstykningsplan af en landinspektør fra Hjørring. Planen indeholdt både store og små parceller, men den tog ikke hensyn til terrænet, så vejene var lagt efter lineal og planlagt til at gå på tværs af slugter og klitter. Jens Ervø ønskede også at godkende tegningerne til husene. Selv byggede han efter tegninger af Ulrik Plessner *Ingeborghus*, der er en 3-fløjet træbygning med hvidkantet tegltag. Sommervillaen skulle danne forbillede for de kommende sommerhusejere.

Hirtshals Kro

Jens Ervø annoncerede grundene til salg i hovedstadens aviser under betegnelsen "Hirtshals Strand-Park". Salget gik dog trægt, og gik helt i stå i 1920'erne. Salget af grunde i området, der ikke følger Ervøs oprindelige plan, kom først for alvor i gang i 1960'erne (Lokalplan 610.7, Hirtshals Kommune 2003).

Allerede i 1930'erne blev der dog bygget sommerhuse i de yderste klitter ved Tornby Strand. Disse var små træhuse, der var karakteristiske for deres tid. Fem af

disse huse er erklæret bevaringsværdige i den seneste lokalplan (Lokalplan 610.2, Hirtshals Kommune 1991).

Byggeriet af sommerhuse omkring Hirtshals kom for alvor i gang efter besættelsen. Syd for Hirtshals ligger området *Rajen*, hvor der oprindeligt var kolonihave-lignende sommerhuse på små grunde. Her havde mange familier fra Hjørring et hus. På grund af den korte afstand var det muligt at cykle fra Hjørring hertil. I dag er en del af husene udskiftet med større og mere moderne indrettet huse, ligesom mange af grundene er store. Men området adskiller sig fortsat fra andre sommerhusområder ved at rumme flere oprindelige, ældre sommerhuse specielt koncentreret omkring vejen Klinken. Der gøres i lokalplanen opmærksom på, at området rummer en kulturhistorisk arv, der bør fastholdes (Lokalplan 610.4, Hirtshals Kommune 1996).

Øst for Hirtshals ved Kjul boede der folk, der levede dels af landbrug og dels af fiskeri, indtil der i 1960'erne blev udstykket til sommerhuse. Området blev planlagt med store grundstørrelser, og her byggede mange hirtshalsfolk sommerhuse. Før det var der dog bygget enkelte sommerhuse på klittoppene.

Hirtshals havn o. 1955

4.5 Tversted

Bosætning

Tversteds beliggenhed hænger muligvis sammen med, at kørevejen mellem Hjørring og Skagen helt frem til 1920'erne her førte fra land og ned på stranden, som man så fulgte videre nordpå. Området er sandet og fladt. Bebyggelsen lå dog på dette tidspunkt et stykke inde i land i Nørre Tversted. Fra stranden blev der drevet skudefart, og i begyndelsen af 1900 var her også et teglværk. Stenene kan genfindes i en del af husene.

Med etableringen af badehotellet *Tannishus* i 1896 begyndte bebyggelsen så småt at vokse ned mod stranden, og især i løbet af 1920'erne voksede der en helt lille by, Tannisby, op omkring hotellet. Flere af husene blev på den tid opført med sommerpensionat for øje. Under besættelsen blev hele Tannisby rømmet, og tyskerne byggede desuden et fæstningsanlæg på stedet.⁴

Flere af de badegæster der kom på Tannishus, byggede efterfølgende selv sommerhus i området, men det store sommerhusbyggeri fandt her, ligesom andre steder, først sted i 1960'erne og 1970'erne.

Turisterne

De første badegæster kom antagelig på herregården *Nørre Elkær* allerede i begyndelsen af 1890'erne, og det var en datter herfra, der byggede badehotellet Tannishus tæt på stranden, så gæsterne ikke skulle gå eller køre de fire kilometer til stranden. Med Tannishus startede den organiserede turisme i Tversted.

Det var det velstående borgerskab, der kom på Tannishus, og flere af gæsterne blev så begejstret for stedet, at de byggede egen sommervilla. Den første i 1910. Karakteristisk har det hele tiden været, at sommergæsterne ofte vender tilbage.

.....
4. Der findes en lille brochure over bunkersanlæggene i Tversted. den fås på Tversted Turistbureau.

Badepensionatet Tannishus i Tversted omkring 1900 - få år efter indvielsen

Bebyggelsesmønster

Tversted er en sammensmeltning af tre mindre landsbyer: Tversted Kirkeby, Nørre Tversted og Tannisby. I Nørre Tversted kan man stadig se resterne af det oprindelige lille landsbysamfund med gårde, der lå i en lavning. Bymidten ligger i krydset ved Tannisbugtvej og Gl. Skagensvej, hvor bebyggelsen næsten er sammen-vokset med kro, købmandsgård, andre forretninger og fint udsmykkede villaer i murermeisterstil med halv-valm, kviste og karnapper. Tannisbys huse længere ud mod stranden er overvejende yngre og først opført fra 1920 og frem. I byen er der gennem de senere år bygget flere nye huse, der for alvor blev udbygget i 1960'erne og 1970'erne.

I den yderste klit findes flere af de første sommervillaer, men det er også her øst for byen, det største sommerhusområde ligger.

Tversted kirke ligger mod syd markant i landskabet ned til ådalen, der løber vest for byen.

En af de ældre gårde i Tversted, Tannisbugtvej 56

Villaer langs Tannisbugtvej

Sømærkehuset, der er et af de ældre sommerhuse ved Tversted

PERSPEKTIVERING

Badehus på Tversted Strand i 1940 tilhørende en familie fra Sindal

I løbet af 1970'erne udviklede turismen sig voldsomt langs Vendsyssels vestkyst. For Lønstrups vedkommende gik det især stærkt efter kommunesammenlægningen i 1970, hvor der skete en voldsom vækst i sommerhusudstykningsomkring byen samtidig med, at op mod en fjerdedel af helårshusene blev købt op til sommerhuse.

Lokalt var man bekymret over udviklingen, og i 1974 vedtog Hjørring byråd en bevarende lokalplanvedtægt for Lønstrup by. Ønsket var at fastholde Lønstrup som en attraktiv helårsby. I samme forbindelse blev der oprettet en bevaringsfond, der gav husejere fordelagtige lån i forbindelse med renovering af husene og

tilbageføring til det oprindelige udseende med originale materialer. Det har bevirket, at mange af husene har bevaret eller har fået deres oprindelige udseende tilbage, og at byen fremstår helstøbt. Lokalplanen er efterfølgende blevet revideret flere gange, senest i 2004 (Lokalplan nr. 430.7 Lønstrup).

Sideløbende blev hotellerne i løbet af 1980'erne opkøbt af en byggematador, hvilket resulterede i forfald. Et af dem nedbrændte. Udviklingen vendte langsomt, og i løbet af 1980'erne flyttede en del kunsthåndværkere til byen. Siden er Lønstrup blevet en attraktiv by at bo i, hvilket for eksempel kan ses af de stigende ejendomspriser.

Lønstrup er karakteriseret ved at have en stor helårsbefolkning, hvilket giver sig udtryk i det blomstrende foreningsliv med et utal af foreninger, der tæller mange medlemmer. Byen er samtidig en attraktiv ferieby for den mere stille turisme, og på en varm sommerdag kan man føle sig hensat til byerne sydpå med de smalle gader og et livligt udendørsliv.

I Tversted var man tidligt ude, hvor Tversted Borger- og Turistforening blev dannet allerede 1946. Baggrunden var, at man ønskede at afbalancere interesserne mellem de fastboende og turisterne. Man ønskede at have hånd i hanke med udviklingen, så byen ikke blev "rendt over ende". Mange i byen lever i dag af turismen, men intentionen har også været, at byen skal være et levende og rart sted at være. I dag er Tversted både en attraktiv helårsby og en attraktiv ferieby. En aktiv borger- og turistforening, der har sikret den lokale opbakning, og kommunens forslag med en bevarende lokalplan for at sikre, at husene anvendes til helårsbeboelse, har tilsammen haft afgørende indflydelse på Tversteds udvikling (Lokalplan 720.1. november 2006 (Forslag)).

Lokalt har man været meget bevidst om, at der er en knivskarp balance i forholdet mellem helårsbeboere og turister. Man har bevidst satset på at sikre helårsbeboelse i byen. Mht. turismen har man med held fået tiltrukket den mere "stille" familieturisme ved bl.a. at sige nej til diskoteker og natværtshuse.

Et afgørende forhold har nok også været, at den store turistbølge ikke kom så tidligt i gang i Tversted som eksempelvis i Løkken, og derfor var det muligt at planlægge ud fra erfaringer andre steder fra. Samtidig er lokalbefolkningen meget bevidst om, hvad de ønsker/ikke ønsker. Men også kommunen er gået aktivt ind i planlægningen siden kommuneplanen fra 1985, hvor man har ført en bevidst restriktiv politik, hvor man både ønsker at udvikle Tversted som helårsby og samtidig udvikle en kvalitativ familieturisme. Derfor har man sagt nej til diskoteker, grillbarer, sommerbutikker mv.

Alt i alt kan man sige, at erfaringerne er rigtig gode med at gå tidligt ind med en planlægning i kystbyerne. Det har både været til gavn for lokalbefolkningen, der har fået en turisme, de kan leve med, og for sommergæsterne der kvitterer med at vende tilbage år efter år. Samtidig har man fået nogle byer, hvor mange af de ældre huse er bevaret i oprindelig stil, og hvor det har været muligt at fastholde en lokalbefolkning.

Signalmasten i Løkken

5.1 Planlægningsmæssige erfaringer

Kystkulturens værdier

Der ligger et meget stort potentiale gemt i den kultur, Hjørring Kommune har arvet både fra kystkulturen og fra den tidlige turisme. Dels er kulturen meget nærværende mentalt, og dels er der mange bygninger og andet, der har overlevet indtil nu. Fyrtårnene, fiskeriet med dets både og bygninger, havnen i Hirtshals, de store gamle handelsgårde, pakhuse, de mere ydmyge fiskerhuse, badhotellerne, sommervillaerne, de mere ydmyge sommerhuse m.v. fortæller alle sammen en historie om kystens spændende udvikling. Samtidig har de en stærk symbolkraft, som mange kan forholde sig til. De kultur-mæssigt karakteristiske elementer har her kysten, stranden og havet som centrum.

En dynamisk kyst, der konstant er under forandring, og det sjældent rolige hav danner sammen med en række velbevarede historiske bygninger og helheder en helt speciel atmosfære. Det er oplagt at videreudvikle disse værdier både for at tiltrække nye borgere og turister. Det er netop her, man rigtig kan opleve vejret, den barske kyst, blæsten og de hurtige skift. Men også de stille sommerdage med dovne bølger og strålende sol.

Særlige lokaliteter

Et af de steder, hvor man netop finder en unik helhed af spor efter en del af kystkulturen, er i Løkken. Byen byder på alle de elementer, der er karakteristiske for kystfiskeriet, som det traditionelt er udøvet ved vestkysten. På stranden ud for byen findes bådpladsen med spilhus, læmole, redskabshus og kystbåde. På klitten indenfor står sømærket mod syd og faresignalstationen mod nord. Lidt længere mod nord ligger redningsstationen, der nu er indrettet som kystfiskermuseum og tæt herved fiskernes tjæreplads, hvor man tjærede bomuldsgarnene, så de kunne holde til at stå i havet. Ved Ndr. Strandvej ligger en hel intakt skibssmedie, der har serviceret fiskerne, deres både og udstyr. Løkken er det eneste sted langs Vendsyssels vestkyst, hvor hele denne sammenhæng kan opleves.

Skorstenen her på museet i Løkken er typisk for byen. Et træk man også kan anvende på nyt byggeri

Hvor Løkken kan fremvise spor efter fiskeri og skude-fart, kan man på havnen i Hirtshals til gengæld få et førstehåndsindtryk af, hvordan det moderne fiskeri foregår. Det er et meget stort plus for området, og samtidig en stor attraktion både for fastboende og turister.

Kulturarvens potentiale og formidling

Det er vigtigt at tænke utraditionelt, når man skal se på, hvordan man kan udnytte den fysiske kulturarvs potentiale. Her vil det være vigtigt at tænke i helheder og mere overordnet se på, hvordan man ønsker udviklingen for eksempel inden for bosætning eller udvikling af turismen.

Der ligger også et stort potentiale i at kunne formidle byernes historie såvel til turister og tilflyttere som til, og ikke mindst, lokalbefolkningen. I hver af byerne er det muligt at fortælle og vise en autentisk og ægte historie om, hvordan og på hvilken baggrund byerne har udviklet sig. På denne måde kan man få en historisk dybde og dermed også en lokal forankring. Her er det helt afgørende med en engageret lokalbefolkning, der gerne viser netop deres område frem.

Til det kan man anvende små historier, der fortæller om stedets fortid og historiske udvikling. Mange både fastboende og turister er meget interesseret i, hvordan tingene har set ud, og hvorfor de ser ud, som de gør. Lokalplanen for *Krage Klitområdet* (nr. 610.7) er et godt eksempel på, hvordan man kan gøre historien mere vedkommende for grundejere. Bevaringsplanen for en del af Løkken by (4.2.0.0) er også et rigtig godt eksempel på, hvordan man kan gøre historien nærværende, og på en enkel måde fortælle om et steds historie.

En oplagt mulighed er også at formidle kystkulturens historie ved hjælp af foldere. Et godt eksempel er folderen om skudehandelssteder i Vendsyssel og Thy, der udgives i et samarbejde mellem Vendsyssel Historiske Museum og de lokalhistoriske arkiver i Tversted, Hirtshals, Lønstrup, Vittrup og Løkken, den gamle Købmandsgård i Tornby, Egnssamlingen i Saltum og Museumscenter Hanstholm. På denne måde kunne man forestille sig, at der blev udgivet foldere om en række af emnerne inden for kystkulturen, som både kunne bruges til skoler, fastboende og turister.

Bebyggelsesmønstre

Man skal være opmærksom på, hvordan man gerne vil indrette kystbyerne. Forskellige former for byggeri tiltrækker forskellige mennesker. Hvis man vil satse på bosætning, er det afgørende, at byerne fortsat er levende steder, hvor der er en fast lokal befolkning, der bor der hele året. Her kan kulturarven byde ind med en attraktiv ramme.

Samtidig kan netop den levende by, der tilbyder en autentisk historie, være med til at tiltrække turister. Den kan også være et attraktivt i forhold til, at virksomheder skal kunne tiltrække arbejdskraft, der gerne vil bosætte sig et godt og interessant sted.

Byernes forskellige udvikling og fremtræden viser vigtigheden af god planlægning, der har gået hånd i hånd med en aktiv lokalbefolkning. Udviklingen i både Lønstrup og Tversted er gode eksempler. Erfaringerne viser,

Løkken 2001

at det er afgørende både at se på helhedens interesser og lytte til den lokale befolkning, når man planlægger for fremtiden.

Lokal forankring

For at bevare og senere kunne udnytte byernes forskellige historie, er det afgørende, at interessen for kulturarven er forankret i lokalbefolkningen. Lokal opbakning er helt afgørende for, at man kan se en nytte af at bevare kulturarven, benytte den på nye måder, samtidig med at man holder historien i hævd uden at byerne bliver museer. Det er vigtigt, at man også lokalt kan "læse" historien og være stolt af den. Det handler ikke om at fryse fast, men at benytte elementerne i en udvikling. Målet må være en udvikling, der har respekt for historien.

Adgang til naturen

Inden for både sundhed og en satsning på de turister, der kaldes "best agers", er adgang til naturen et vigtigt potentiale. Her er muligheden eksempelvis at

udbygge kommunens vandrestier. Et godt eksempel på en udnyttelse af kulturarven er den kulturhistoriske vandrerute, Nordsøstien, der blev lavet i et samarbejde mellem Nordjyllands Amt og Statsskovdistrikterne. Her har man bundet en lang række kulturhistoriske og naturmæssigt interessante steder sammen. Det er en let tilgængelig måde at formidle områdets spændende historie på og et tilbud både til fastboende og turister. En udvikling af de mange rekreative stier i kommunen vil være meget attraktivt, og kan bruges i en række sammenhænge. Også over for indvandrere og flygtninge, der ofte har et helt andet forhold til at færdes på egen hånd i en fremmed natur. De store øde områder kan opfattes som ubehagelige og ligefrem farlige, men ved at kunne tilbyde tryghed i form af afmærkede ture med tilhørende kort, kan man hjælpe nye befolkningsgrupper ud i naturen samtidig med, at man fortæller historie. I kommunen er der i forvejen en lang række stier, men nogle af dem mangler at blive bundet sammen til et sammenhængende netværk.

Harrerenden, Lønstrup, 1933/34

5.2 Anbefalinger⁵

Formidling

1) Foldere og lignende med spændende lokaliteter og gode, spektakulære historier. F.eks. findes den gode historie i:

- Lønstrup; historien om Bækslugten, katastrofen og naturens enorme kræfter.
- Kystnedbrydning; Stentofts villa, Løntorp, Nr. Lyngby.
- Den engelske fregat Crescents stranding ved Lønstrup.
- Løkken; historien om kystfiskeriets miljø

Tilgængeligheden er her en vigtigt parameter. Der kan arbejdes på, at man i private områder kan få lov til, 1-2 gange om året, at komme ind på området og se på bygninger, huse mv. Her kan kommunen spille en aktiv rolle for at samle private og turisterhvervet, lokalgrupper mv.

Herved kan der sættes fokus på nogle områder, som ikke normalt bliver belyst, og åbnes øjne for de ting, man bør hæge om. Det er også vigtigt, at løfte de mere undseelige historier frem i lyset.

2) Udvikle byvandring – både guidede og ”selvgående”. Skagen by- og egnsmuseum har et rigtig fint kort med både en overordnet historisk oversigt over området og små fortællinger om de mest interessante huse, som kan danne inspiration.

3) Besættelsestiden – historien er gemt i betonklodserne. Bunkermuseet ved Hirtshals Fyr og formidlingen ved Tversted, som har en folder, kan danne afsæt for at formidle denne spændende historie.

.....
5. Ud over de nedenfor beskrevne anbefalinger findes der forslag til yderligere lokaliteter og bygninger, der kan arbejdes med, samt eksempler på eksisterende formidling i bilag 1.

4) Den lokale kunst. Maleri, musik, litteratur mv. kan i forlængelse af den fysiske kulturarv indgå i projekter. I projekter af lignende art, som ”I sporet af kunsten”, kan man formidle andre dele af Vendsyssel. At se tingene med kunstnernes øjne, kan åbne op for helt nye muligheder for at opfatte og forstå landskabet og kulturen. Desuden kan det give nogle helt nye perspektiver og metoder for formidling.

Planlægning

1) En bredere undersøgelse af bevaringsværdier i de kystnære områder kan give et endnu bedre afsæt til en strategisk brug af kystkulturen. Det er meget lettere at sikre sporene fra fortiden, hvis man har kendskab til og forståelse for baggrunden for det værdifulde og bevaringsværdige. Herunder kunne man kortlægge fine lokale bygningsdetaljer og elementer, der for eksempel kan bruges i forbindelse med nybyggeri, hvor man vil forsøge at fastholde egnskarakteristiske detaljer. Dette kan også bruges som input til både en mere overordnet kommuneplan, men især i forbindelse med lokalplaner.

2) Genbrug af kulturarv. En mere indgående undersøgelse af, hvordan kulturarven er blevet genbrugt, herunder hvilke muligheder der er for at genbruge bygninger til nye formål uden at ødelægge historien. I Løkken anvendes det store pakhus fra skudehandelstiden til diskotek, og en del af det er nyindrettet som mikrobryggeri. Redningsstationerne i Løkken og Lønstrup anvendes til udstillinger, mens stationerne andre steder anvendes som private boliger. Man kunne forestille sig alternative og spændende muligheder for turistovernatning og aktiviteter som eksempelvis overnatning i Hirtshals Fyr. Ved Bulbjerg kan man overnatte i en bunker, og i Lyngby i Thy kan man overnatte i redningshuset. Der er også eksempler på koncert ved bunkers i Løkken samt opbevaring af ost. Alt sammen en måde at gøre historien aktiv i nutiden på.

Undersøgelsen kunne foregå i samarbejde mellem Vendsyssel Historiske Museum, lokale museer og de lokalhistoriske arkiver og foreninger. Den kunne evt.

mundt ud i en "kogebog" for ny anvendelse af de historiske bygninger, der kan videreføres som input til kommende lokalplaner. På den måde vil det også være muligt at engagere både lokale og tilflyttere i områdets og bygningers historie, herunder en større forståelse for, hvorfor det er vigtigt, at nogle ting beskyttes.

3) Tema om helårsbeboelse kontra fritidsbeboelse. Dette vil med fordel kunne danne ramme for en debat om, hvad det er kommunen vil i fremtiden. Hvilke værdier og muligheder vil man satse på, og hvordan vil man tiltrække både fastboende og turister til de kystnære lokaliteter? Det er vigtigt at få denne diskussion frem i lyset.

4) Tema om nyere byggerier. Sommerhuse fra 1970'erne, der mange steder er karakteristiske med deres jordfarver og græstørvstag, rummer også særlige værdier. Her kunne man udpege særlige "kvarterer" og udarbejde bevaringsplaner, så helheden ikke ødelægges af huse i andre stilarter. Det kan være i stil med Blokhuse, der er kendt som den hvide by, de karakteristiske badehuse, der også skal være hvide og have bestemte dimensioner. Ved at bevare karakteristiske "kvarterer" af sommerhuse, kan man være med til at tydeliggøre værdierne og identiteten. Der er lavet en bevaringsplan for Harrerenden og Møllebakkekvarteret i Lønstrup.

5) Tema om hvad der bør og kan sikres i sommerhusområderne. Det kunne danne ramme for en gennemgang af sommerhusområderne, hvor resultatet er en udpegning af, hvad der skal til for at genoprette kvartererne med høj kvalitet. I forhold til beplantning og tilgroning ønsker Skov- og Naturstyrelsen et forbud mod planten hybenrose/Rosa Rogusa. Arten er ikke hjemmehørende i Danmark, men er i færd med at fortrænge en lang række andre plantearter, der er typiske for de danske klitområder. Når disse plantearter forsvinder, forsvinder samtidig de dyrearter, der lever i disse plantesamfund. En varieret beplantning har både betydning for, hvordan kvartererne opleves visuelt, og

hvor rig naturen er på variation og oplevelsesværdier. Bogen *Naturen i sommerhusområder* kan være inspirationskilde til emnet landskabsplanlægning i sommerhusområder (Naturen i sommerhusområder; Jakobsen, Berit: 2006).

6) Arbejde på at opdele stranden i forskellige zoner. For at skabe gode muligheder for mange brugergrupper, undgå konflikter og sikre naturværdierne, kan inddeles i zoner til bilkørsel, sportsaktiviteter, det stille strandliv mv. Desuden kan der ses på mulighederne for at bruge strandene året rundt.

Udarbejdelse af kodeks for inventar og skiltning

1) Udvikling af strandinventar. Der kan være behov for generelt at højne kvaliteten. Man kan forestille sig kiosker, affaldsstativer mm., der afspejler god design og årstidens rytme. Badehusene kan være inspiration.

2) Skiltning. Tornby og Tversted er gode eksempler på skiltepolitik ligesom Lønstrup er det.

Undersøgelse af de mentale spor

1) Mentale spor i dag. Foruden den fysiske kulturarv ligger der også et stort potentiale gemt i det mere immaterielle, hvilket dog falder uden for rammen af dette projekt. Det kunne være spændende at tage fat på arbejdet med nogle mentale spor. Eksempelvis den måde fiskere eller de traditionelle kystboere tænker på i forhold til de, der bor lidt længere inde i land, de forskellige måder at bruge naturen på, sproget, omgangsformen mv.

2) Natursyn. Et tilknyttet tema kunne være at analysere forskellige tiders fremherskende meninger om emner som respekt for naturen, det at leve med naturen mv.

3) Lokale kulinariske specialiteter kan markedsføre kommunen også inden for dette område.

Løkken, 1890

Løkken, 1900

Furreby Bæk, Løkken

LITTERATURLISTE

Ussing Bømler, Jørgen (2002): Løkkens huse: en bebyggelse præget af blæst og sand. I: *Architectura Nr. 24 – s 78-97*.

Hansen, Kirsten Monrad (2005): Tilbage til turismens rødder. *Nordjyllands Amt*.

Hansen, Kirsten Monrad (2002): Nutidsanalyse af kyst- og badeturismen langs Vestkysten i Nordjyllands Amt. Fase B. *Nordjyllands Amt*.

Jakobsen, Berit (2006.): Naturen i sommerhusområder : Kårup Skov og Ordrup Næs. Forlag: *Grundejerforeningen for Kårup Skov og Ordrup Næs*.

Kulturmiljøbeskrivelse af Hirtshals. 2006. *Nordjyllands Amt*.

Kulturmiljøbeskrivelse af Løkken. 2006. *Nordjyllands Amt*.

Kulturmiljøbeskrivelse af Lønstrup. 2006. *Nordjyllands Amt*.

Kulturmiljøbeskrivelse af Hirtshals fyr og befæstning. 2006. *Nordjyllands Amt*.

Kulturmiljøbeskrivelse af Rubjerg Knude. 2006. *Nordjyllands Amt*.

Natur- og landskabspolitik 2005. Geologi-Landskab-Natur-Kulturmiljøer. *Nordjyllands Amt*.

Lokalplan nr. 610.2. Strandvejen, sommerhusområde i Tornby. 1991. *Hirtshals Kommune*.

Lokalplan nr. 610.4. Sommerhusområde v/Rajen, Tornby. November 1996. *Hirtshals Kommune*.

Lokalplan nr. 4.2.0.0. Bevaringsplan for del af Løkken by. 2001. *Løkken-Vrå Kommune*.

Lokalplan nr. 610.7 Sommerhusområde ved Krage Klit i Tornby. Juni 2003. *Hirtshals Kommune*.

Lokalplan nr. 720.1. Anvendelse af boliger i dele af Tversted. Helårsstatus langs Tannisbugtvej og Bindslevvej samt sideveje til disse. (Forslag). Nov. 2006. *Hirtshals Kommune*.

http://gis.vejleamt.dk/SUarealInfo/AI_Map.asp?Page=Kulturmiljoer

FOTOS

Privateje

Kirsten Monrad Hansen, s. 4, 8, 9, 12, 13, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 25

Jørgen Weber for Nordjyllands Amt, s. 25

Vendsyssel Historiske Museum, Hjørring

Lokalhistorisk Arkiv, Lønstrup

Det Kongelige Bibliotek

TEGNINGER

Poul Andersen, side 6

BILAG 1

Nedenfor er listet forslag til yderligere lokaliteter og bygninger, der er interessante at arbejde videre med, samt eksempler på eksisterende formidling.

Kystkulturen

- Fyrene (Rubjerg og Hirtshals)
- Redningsstationer (Løkken, Lønstrup)
- Faresignalstationer (Løkken, Lønstrup)
- Pakhuse (Løkken, Tornby)
- Købmandsgårde (Tornby)
- Strandfogedgårde (Furreby, Nr. Lyngby og Nr. Rubjerg)
- Landkendinger (kirker, Børglum Kloster)
- Skipperhuse (museet i Løkken)
- Fiskerhuse (rækkehuse, dobbelthuse og længehuse (Løkken))
- Redskabshuse
- Havn og læmoler (Hirtshals og molen i Løkken)
- Tjærepladser (Løkken)
- Havn/landingsplads (Løkken, Lønstrup, Hirtshals)
- Fiskerbådene (laugenes i Løkken + Bent II i kystfiskermuseet, båden i redningsstationen i Lønstrup)
- Fladbåde (Tornby, Tversted, Skallerup)
- Uggerbyskibet
- Englandskrigen (The Crescent/Mårup Kirke fællesgrav og anker, redouten ved Løkken, der søges genskabt)
- 2. verdenskrig – kystbefæstning/bunkers. Guide om bunkere ved Tversted
- Badehoteller (Løkken Badehotel, Lønstrup Kro – nuværende Glashuset, Hotel Marinella, Tannishus (Tversted), Muncks Badehotel og Strandlyst (Tornby))
- Sommerpensionater – Vestkysten, Sommerlyst og Udsigten (Løkken)
- Gamle sommerhuse (Sømærkehuset i Tversted, sommerhusene på klittoppen i Løkken, Ingeborghus og Havsgaard (Tornby))
- Sommervillaområder (Møllebakken i Lønstrup)
- Sommerhusområder gamle med små huse (Prærien i Løkken, Harrerenden i Lønstrup, Kragestrand ved Tornby, Rajen ved Hirtshals (og det som en mand fra Sindal byggede i Tversted))
- Nyere sommerhusområder med karakteristiske træer
- Feriekolonierne
- Badehuse (Løkken og Lønstrup)
- Pavilloner til dans, Løkken Strand Pavillon, sokkelresterne af et i Tversted ved ishuse
- Lystanlæg. Vendsyssels Plantage (Løkken) og Tverstedssøerne.
- Den nyere tids bygninger, 1940'erne, 50'erne og 60'erne i en stram enkel stil, som vi helt overser i dag, hvor der satses på Skagenstilen (biografen i Lønstrup.....)
- Eksisterende formidling af kystkulturen (bøger, fysisk: museet og redningsstationen i Løkken, Tornby Købmandsgård, Strandfogedgården i Rubjerg, redningsstationen i Lønstrup, Hirtshals Museum, Strandfogedgården, VHM, Nordsømuseum, lejrskoler/skoleopgaver. Kortguide – turguide, "gå en tur i Hjørring", "gå en tur i Løkken" (under udarbejdelse), forslag til gåture i Løkken, Lønstrup og Tversted (fra bogen Turismens Rødder – 150 års badeturisme langs den nordjyske vestkyst). Klippeark, historiske bygninger fra Løkken 1:100 ca. 30 stk.
- Miniby i Løkken - en model af Løkken anno 1900 opført i målestok 1:10.
- Hjemmesider (lokalhistoriske foreninger, private, turistkontorer, kommuner)

Hjørring Kommune 2008

Oplag: 1000 - 1. udgave
Tryk: www.vendia.dk

Hjørring Kommune:

Knud Rødbro
Rune Larsson
Helle Lassen
Susanne Smed
Malene Kjær Jeppesen
Bente Mouritzen
Svend Jakobsen
Staffan Kull
Else Soelberg
Bettina Hedeby Madsen
Niels-Kristian Balle
Kirsten Munk
Esther Mortensen
Lars Vandkjær
Line Hesselholt
Line Mortensen
Tonni Hansen
Vicki Gregersen
Grethe Thorup
Anne-Marie Johansen

Niras a-s:

Mette Bahrenscheer
Anders Jørgensen
Kirsten Monrad Hansen

Sparringsgruppe:

Torben Stæhr (Nordjyllands Statsskovsdistrikt)
Anna Studsholt (Nordjyllands Amt)
Per Toppenberg (Nordjyllands Amt)
Annemarie Christensen (Nordjyllands amt - fredningsnævnet)
Jørgen Jørgensen (Danmarks Naturfredningsforening)
Flemming Trinskjær (Leader +)
Jørgen Stubgaard (naturvejleder - Hjørring Kommune)
Laus Gro-Nielsen (naturvejleder - Vendsyssel Historiske Museum)
Tove Marquardsen (Lokalhistorisk Forening Lønstrup)
Per Lysdahl (Vendsyssel Historiske Museum)
Mogens Thøgersen (Vendsyssel Historiske Museum)
Thomas Østergård (Nordjyllands Amt)

Lokalområde repræsentanter:

Jørgen Ussing (Løkken)
Claus Brøndum (Lønstrup)
Ib Larsen (Hjørring)
Gert Jensen (Vrå)
Anne- Marie Høholt (Tversted-Bindslev)
Kurt Jensen (Hirtshals)
Knud Søndergård (Tårs)
Henning Christensen (Sindal)

